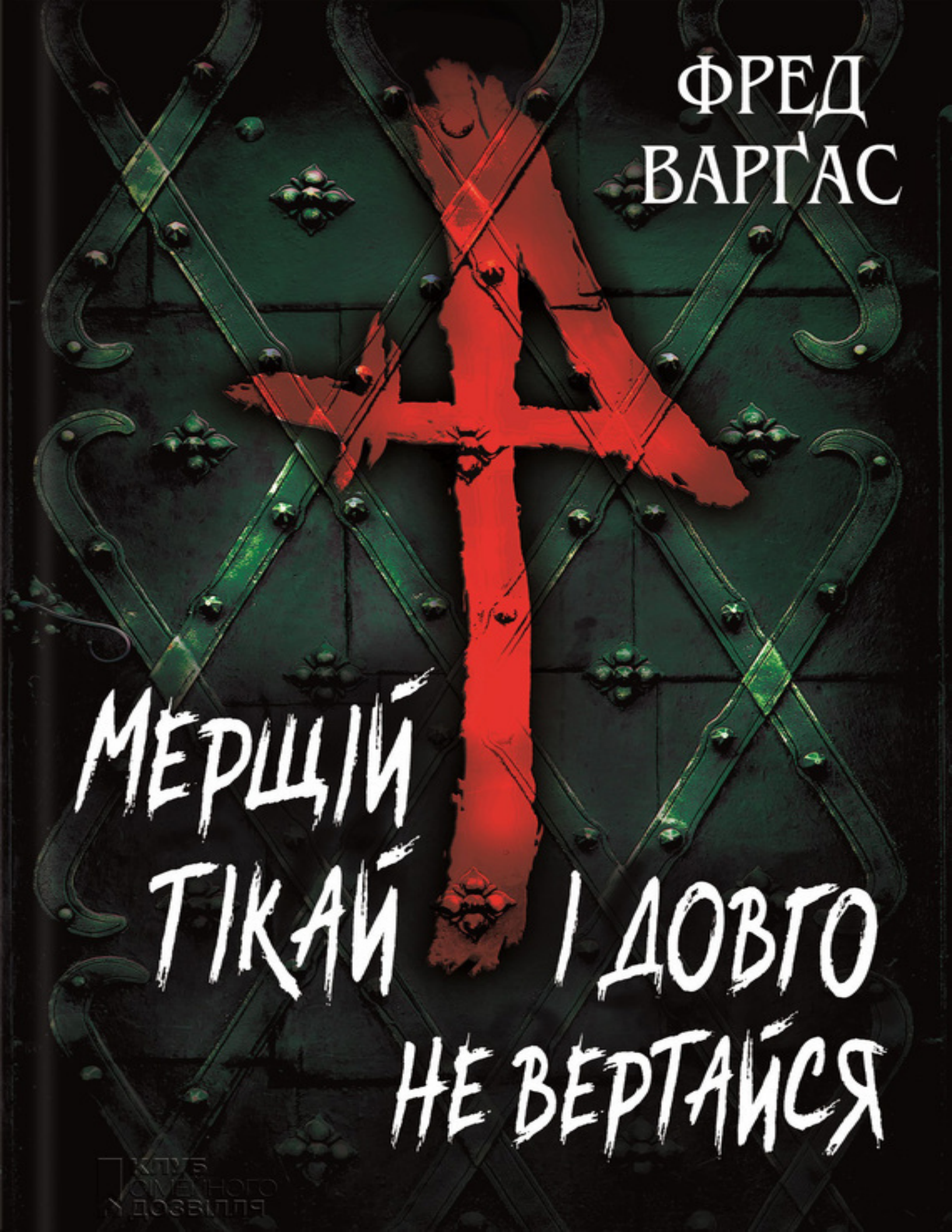

The background of the cover is a dark, textured surface, possibly leather or metal, with a repeating pattern of green, ornate straps or bands crossing in an 'X' shape. These straps are secured with small, round, metallic-looking studs. In the center of the cover is a large, bright red cross. The cross has a rough, torn, and distressed appearance, with irregular edges and some darker red or black markings on its surface, giving it a sense of age and conflict.

ФРЕД
ВАРГАС

МЕРЩІЙ
ТІКАЙ І ДОВГО
НЕ ВЕРТАЙСЯ

КНИЖКА
КОЖНОГО
ДІВЧИНА

Фред Варґас
Мерщій тікай і довго не вертайся

© Editions VIVIANE HAMY, Paris, 2001

© DepositPhotos.com / plrang, perfectvectors, обкладинка, 2016

© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2016

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад та художнє оформлення, 2016

Висловлюємо особливу подяку літературному агенту Анастасії Лестер за допомогу в придбанні прав на публікацію цієї книги

I

А тоді, коли змії, кажани, борсуки та всіляка звірина, що водиться в глибинах підземних галерей, поголовно виходитиме на поля, покидаючи звичні житла; коли фрукти й овочі вкриватимуться гниллю і черви виповнять їх (...)

II

Люд у Парижі ходить куди швидше, ніж у Гільвінеку, Жос давно вже помітив це. Щоранку хвилі пішоходів мчали по авеню Мен зі швидкістю трьох вузлів. А цього понеділка Жос розігнався майже до трьох з половиною, прагнучи надолужити двадцятихвилинне спізнення. А все через кавову гущу, яка розлетілася по всенькій кухонній підлозі.

Його це не здивувало. Жос уже давно збагнув, що речам притаманне власне життя – таємне та лиходійне. Бретонський моряк чітко пам'ятав, що всі речі – за винятком хіба що такелажу, який ніколи не завдавав йому шкоди, – сповнені особливої енергії, мета якої – капостити людям. Найменша незграбність одразу ж наділяла річ раптовою свободою, котра, хоч би якою незначною не була, тягла за собою цілу низку халеп – від неприємностей до трагедії. Корок, що вислизає з рук, є класичним прикладом хаосу в мініатюрі. Адже цей впущений корок нізащо в світі не захоче просто покрутитися біля ніг людини. Він підступно закотиться кудись за плиту і, наче павук, що прагне сховатися якнайдалі, приготує для свого переслідувача, Людини, низку різноманітних випробувань: відсовування плити, від'єднання газової трубки, падання посуду, опіки. Цього ранку комбінація виявилася набагато заплутанішою: один незграбний кидок – і смітник хитається, падає на бік, а фільтр з гущею розсипається по підлозі. Саме так речам, сповненим почуттям справедливої помсти за своє рабське становище, на коротку, але надзвичайно яскраву мить удається підпорядкувати людину своїй прихованій владі, змусити її крутитися й вигинатися, немов пес, не милуючи ні жінок, ні дітей. Ні, нізащо в світі Жос би не довірився речам – як і, власне, людям або морю. Перші забирають ваш розум, другі – душу, а третє – життя.

Жос – стріляний горобець, і тому він вирішив не змагатися зі стихією, а просто прибрати розсипану каву, повзаючи по-собачому. Жос зібрав усе до останньої крихти, не нарікаючи на долю, і світ речей зняв з нього свої кайдани. Ця ранкова прикрість видавалася дрібною халепкою, але Жос на таке не вівся: для нього вона було очевидним нагадуванням про те, що війна між людьми та речами триває, і в цьому герці перемога не завжди на боці людини, ой не завжди. Нагадуванням про напасті, про зламані корабельні щогли, про розтрощені рибальські шхуни та про його власний корабель, «Ван-де-Норуа»^[1], який почав протікати посеред Ірландського моря двадцять третього серпня, о третій ранку, з вісьмома людьми на борту. Бог свідок, Жос виконував усі істеричні примхи свого суденця, і Бог свідок, що корабель і людина примирилися тоді. До тієї проклятої буремної ночі, коли, захоплений зненацька, чоловік щосили гепнув по планширу кулаком. «Ван-де-Норуа», який і так практично ліг на правий борт, раптом почав протікати на кормі. Двигун затопило, вітер кидав судном у всі боки по просторах ночі, люди без спочинку вичерпували воду, аби зрештою сісти на риф на світанку. Це було чотирнадцять років тому, і двоє бідолах тоді загинуло. Чотирнадцять років, відколи Жос чобітьми перерахував ребра власникові «Норуа». Чотирнадцять років, відколи він залишив порт Гільвінек, відсидівши у в'язниці дев'ять місяців за побої та спробу вбивства. Чотирнадцять років, відколи все його життя витекло через ту пробоїну.

Жос вийшов на вулицю Гете, міцно стиснувши зуби, аби притлумити лють, яка наростала в ньому щоразу, коли «Ван-де-Норуа», загубившись у морі, виринав на хвилях його думок. Глибоко в душі він не тримав на «Норуа» зла. Цій старій добрій рибальській посудині не лишалося нічого, окрім як заскрипіти своїми прогнилими бортами у відповідь на удар. Жос переконаний, що корабель просто не врахував наслідків свого короткого бунту, адже не знав ні про свій вік, ні про власну трухлявість, ні про силу хвиль

тієї ночі. Корабель точно не бажав смерті двом морякам і тепер лежав каменюкою в глибинах Ірландського моря, шкодуючи про скоєне. Думками Жос часто звертався до шхуни зі словами втіхи, відпускав старій гріхи. Чоловікові навіть здавалося, що човен, як і він сам, знайшов спочинок і там, на дні, розпочав нове життя – як і він сам у Парижі.

Натомість щодо прощення гріхів судновласнику не могло бути й мови.

– Ну ж бо, Жосе Ле Ґерне, – говорив той, плескаючи Жоса по плечу. – Ви ще років з десять поплаваєте на цій посудині. Він ще той велетень, а ви – його господар.

– «Норуа» став небезпечним, – уперто повторював Жос. – Його крутить, обшивка брижиться, люки трюмів – непевні. У сильний шторм я вже не ручатимуся за нього. І в шлюпці не одна щілина.

– Я знаю свої кораблі, капітане Ле Ґерне, – відповів судновласник суворішим тоном. – Якщо ви боїтеся «Норуа», то в мене є з десяток чоловіків, готових будь-якої хвилини замінити вас. Чоловіків не з полохливих, які не скигять, наче якісь бюрократи, з приводу норм безпеки.

– А в мене є семеро хлопців на борту.

Судновласник загрозово наблизив до Жоса своє масне обличчя.

– Якщо ви надумаете, Жосе Ле Ґерне, піти плакатися до керівництва порту, то повірте мені – станете злидарем ще до того, як встигнете повернутися. І від Бреста^[2] до Сен-Назера^[3] не знайдете нікого, хто візьме вас до себе. Тож раджу добре подумати, капітане.

О так, Жос завжди шкодував про те, що так і не пришив цього типа на ранок після кораблетрощі, а вдовольнився ламанням кісток і нівеченням грудної клітки. От тільки хлопці з екіпажу всі разом тримали його. «Не ламай собі життя», – казали вони. Стримували його, не пускали. Не дали впорати судновласника і його посіпак, що викреслили Жоса зі своїх списків, коли він вийшов з в'язниці. У

кожному барі він горлав про те, що дебели капітанські дупи дають на лапу керівництву, і через це йому довелося назавжди попрощатися з торговим флотом. У кожному порту його гнали геть, тож одного ранку у вівторок Жос скочив на потяг Кемпер – Париж. І його, як і багатьох інших бретонців, викинуло на міліну на вокзалі Монпарнас. Утікачка-дружина і дев'ятеро поганців, яких варто вбити, лишилися позаду.

Побачивши перехрестя Едгара Кіне, Жос сховав давні образи якомога глибше у пам'ять і поклав собі надолужувати спізнення. Через усю цю мороку з кавовою гущею та війнами речей і людей він утратив щонайменше п'ятнадцять хвилин. А пунктуальність була ключовим елементом його роботи, тож він намагався стежити, щоби перший випуск його «живої газети» розпочинався рівно о восьмій тридцять, другий – о дванадцятій тридцять п'ять, а вечірній – о вісімнадцятій десять. Саме тоді збиралася найбільша аудиторія, а слухачі в цьому місті були надто квапливими, щоб витерпіти навіть найменше спізнення.

Жос зняв з дерева урну, яку підвішував туди на ніч, зав'язавши на подвійний булінь^[4] і зафіксувавши замками від злодіїв. Цього ранку вона виявилася не дуже важкою, тож капітан зможе швидко все посортувати. Легка усмішка сяйнула на його обличчі, коли він ніс коробку до комірчини за магазинчиком, яку він винаймав у Дамаса. Зосталися ще добрі хлопці на світі, як ось цей Дамас, що дає вам і ключ, і місце за столом і не боїться, що ви пограбуєте касу. Дамас, ото вже ім'я! Юнак тримав на майдані крамницю роликів, «Рол-Райдер», і давав Жосу прихисток. Там моряк спокійно готував свої випуски і не боявся потрапити під дощ. «Рол-Райдер», ото вже назва!

Жос відкрив урну – велику змайстровану власноруч дерев'яну скриньку, яку він назвав «Ван-де-Норуа II», на честь утраченого, але любого серцю корабля. Навряд чи рибальській шхуні дальнього плавання робило честь те, що її спадкоємицею стала дерев'яна скринька для листів у Парижі, але ж і скринька не проста. То була

геніальна коробка, створена за геніальною ідеєю сім років тому. І саме вона дозволила Жосу знову зіп'ястися на ноги після трьох років роботи на консервному заводі, шести місяців на фабриці катушок і двох років безробіття. Геніальна ідея прийшла до нього грудневої ночі. Тоді, стискаючи склянку в одному з монпарнаських кафе, на три чверті заповненому осиротілими бретонцями, він почув предковичну луну свого краю. Один тип заговорив про Пон-л'Аббе^[5], і саме тоді прапрадідусь Ле Ґерн, який народився в Локмар'ї 1832 року, вийшов з Жосової голови, щоби притулитися до стійки й привітатися з нащадком.

– Привіт, – каже Жос.

– Ти пам'ятаєш мене? – запитав старий.

– Угу, – промимрив Жос. – Коли я народився, ти вже помер, тож я тебе не оплакував.

– Синку, міг би вже й не просторікувати цього єдиного разу, коли я до тебе прийшов. Скільки це тобі?

– П'ятдесят років.

– А життя тебе добряче пошарпало. Здаєшся старішим.

– Я не потребую твоїх зауваг, та й взагалі, я тебе не запрошував. Ти також був досить бридким.

– Обрав би ти інший тон, юначе. Ти ж знаєш, як воно, коли я гніваюся?

– Ще б пак, усі про це знали. Особливо твоя жінка, яку ти все життя годував лящами.

– Ну, годі, годі, – насупився старигань. – Лиши це в минулому. То все примхи доби.

– Та якої в біса доби? То були твої примхи. Ти ж їй око вибив!

– Слухай, та невже ж ми ще двісті років обговорюватимемо те око?!

– Чом би й ні. Для прикладу.

– І це ти, Жосе, вчитимеш мене жити? Жос, який ледь не розпорв якомусь хлопчу черево ударами черевиків на набережній у Гільвінеку? Чи, може, я помиляюся?

– По-перше, це була не жінка, а по-друге, не якийсь хлоп. То був лантух з грошима, якому насрати, що інші здихають, аби він лише косив бабло!

– Еге ж, я знаю. Не мені тобі дорікати. Але ж це не єдина причина, чому ти вікликав мене, малий?

– Я вже казав: не викликав я тебе.

– Ти впертий, як сто ішаків. Тобі пощастило, що ти успадкував мої очі, а то б я тобі добряче зацідив. Уяви собі, що раз я вже тут, то тільки через те, що ти мене вікликав, і ніяк інакше. До того ж мені не подобається цей бар: не люблю музики.

– Гаразд, – каже Жос. – Переконав. Замовити тобі склянку?

– Якщо зможеш підвести руку. Дозволь зауважити, що ти вже перебрав.

– Не твій клопіт, стариганю.

Пращур знизав плечима. Він багато чого бачив на своєму віку, і цьому шмаркачеві не вдасться розсердити його. Жос із роду Ле Гернів, і цього в нього не відняти.

– Тож, – вів далі старий, посьорбуючи свій гідромель^[6], – у тебе нема ні дружини, ні шеляга за душею?

– Діло кажеш, – відповів Жос. – А подейкували, що раніше ти не був таким метикованим.

– Я ж тепер привид. А коли помираєш, то дізнаєшся багато такого, про що не знав за життя.

– Це ж треба, – сказав Жос і підняв тремтячу руку, щоб покликати офіціанта.

– Щодо жінок, то не було сенсу мене викликати, тут я тобі не порадник.

– Не сумніваюся.

– А от щодо роботи, то тут і вигадувати нічого не треба, синку. Тобі лишається тільки підтримати родинну традицію. Нема чого тобі ловити в катушках, то грубезна помилка. А крім того, ти ж знаєш, що не варто довіряти речам. Такелаж – то ще нічого, але катушки, нитки,

не кажучи вже про корки... Ті взагалі варто десятою дорогою обходити.

– Знаю, – відповів Жос.

– Треба скористатися сімейним спадком. Підтримати родинну традицію.

– Я більше не можу бути моряком, – пояснив Жос, закипаючи. – Я тепер ізгой.

– Та хто тобі що каже про море? Заради Бога, невже в житті нема нічого, крім риби! Хіба я був моряком?

Жос вихилив чарку до дна й задумався над питанням.

– Ні, – відказав він за кілька секунд. – Ти був Глашатаєм. Від Конкарно й до Кемпера виголошував новини.

– Так, мій хлопчику, і я цим пишаюся. «Ар Баннур»^[7] – ось ким я був, «Глашатаєм». І не було на південному узбережжі нікого кращого за мене. Кожного Божого дня Ар Баннур входив у нове село й опівдні сповіщав новини. І можу сказати тобі таке: були люди, які чекали на мене спозарання. Мої угіддя нараховували тридцять сім сіл; чимало, правда? І то скільки люду назбирується – нічогенько, еге ж? Люду, що жив у світі завдяки чому? Новинам! А завдяки кому? Мені, Ар Баннуру, найкращому збирачеві новин у Фіністері^[8]! Мій голос лунав від церкви й до ставка, де прали білизну, і я знав усі слова напам'ять. Кожен витягував голову, щоб почути мене! А мій голос приносив світ і життя, тож повір мені, це куди краще за рибу!

– Еге ж, – мовив на те Жос і взявся жлуктити прямо з пляшки, що стояла на прилавку.

– Це я повідомив про встановлення Другої імперії^[9]. Я ходив по новини аж до Нанту й привозив їх на коні – свіжесенькі, ніби щойно з печі! І про Третю Республіку^[10] першим повідомив я. Кричав про це по всіх узбережжях. Бачив би ти, що за ґвалт там здійсмався! Не кажу вже про справи місцеві – весілля, смерті, побоїща, знайдені речі, загублені діти, коні, яких треба підкувати. І про все це повідомляв я. Від села до села люди давали мені новини для

оголошення. Зізнання в коханні від дівчини з Панмаршу хлопцеві з Сан-Марін – о, досі пам'ятаю про нього. Жахливий скандал був, а закінчилося все вбивством.

– Ти міг би й промовчати про це.

– Скажеш таке: мені ж платили, щоб я читав, – і я виконував свою роботу. А якби я не прочитав, то пограбував би клієнта! А ми, Ле Герни, може, й вайлуваті мужлаї, але точно не розбійники. А драми, закоханості й ревності рибалок – то не моя справа. У мене була власна родина, про яку треба дбати. Раз на місяць я забігав у селище, щоб побачити дітлахів, сходити на месо та потрахатися.

Жос зітхнув у свою чарку.

– Ну й грошенят їм лишити, – впевнено додав прашур. – Жінка й восьмеро дітей, то не жарти. Але повір мені, з Ар Баннуром їм було всього вдосталь.

– Стусанів?

– Грошви, дурню.

– І скільки ж за це платили?

– Скільки мені бажалося. Якщо і є на землі товар, який ніколи не переводиться, то це новини; і якщо й існує спрага, яку неможливо втамувати, то це людська цікавість. Коли ти Глашатай, то ніби годуєш груддю все людство. І можеш бути певен: ні молока, ні ротів ніколи не бракуватиме. Гей, хлопче, якщо ти будеш так ото нализуватися, то ніколи не станеш оповісником. Це робота, що вимагає ясності думок.

– Не хочу тебе засмучувати, любий предку, – сказав Жос, труснувши головою, – але професії «оповісника» більше не існує. Навряд чи ти навіть знайдеш когось, хто хоча б розумів це слово. «Чоботар» є, а ось «оповісника» ти навіть у словнику не побачиш. Не знаю, чи цікавишся ти новинами після смерті, але тут багато чого змінилося відтоді. І вже нікому не треба, щоб хтось горлав їм у вуха на церковному майдані, адже в кожного є газета, радіо і телевізор. А підключившись до Інтернету в Локтюді, ти можеш дізнатися, хто всцявся в Бомбеї. Ось так-от.

– Ти що, справді мене старим дурнем вважаєш?

– Я інформую тебе, ось і все. Тепер моя черга.

– Мій бідний Жосе, ти вирішив здатися? Ану візьми себе в руки. Ти не втямив головного з того, що я тобі розповідав.

Жос підвів порожній погляд на привида прапрадідуся, який велично встав зі стільця. Як для свого часу, Ар Баннур був високим. А Жос і справді був схожим на цього мужляя.

– Глашатай, – мовив предок, з силою спираючись на стійку, – це Життя. І не треба мені казати, що більше ніхто не розуміє цього слова чи що його немає в словнику. Це радше Ле Ґерни виродилися настільки, що більше не гідні публічно озвучувати його. Життя!

– Жалюгідний старий дурень, – пробурмотів Жос, спостерігаючи, як пращур іде геть. – Бідний старий базіка.

Поставивши чарку на стійку, Жос загорлав привида навздогін:

– І все одно я тебе не кликав!

– Може, годі вже, – втрутився офіціант, узявши його за руку. – Будьте розважливим. Ви ж заважаєте всім навколо.

– Та чхав я на всіх! – завив Жос, чіпляючись за стійку.

Потім Жос пригадував, що тоді два дрібніші за нього типи витягли його попідруки з бару «Артімон». Потім він брів, хитаючись, з добру сотню метрів. А прокинувся за дев'ять годин біля якоїсь багатоповерхівки за десяток станцій метро від бару. До полудня доповз до своєї кімнати, підтримуючи обома руками голову у вертикальному положенні, а тоді проспав до шостої години наступного дня. Боляче розплющивши очі, він вдивлявся у навіть не третьої свіжості стелю свого помешкання і вперто повторював:

– Жалюгідний старий дурень.

Минуло вже сім років, відколи Жос після довгих тренувань – потрібно ж було підібрати правильний тон, поставити голос, знайти місце розташування, придумати рубрики, привабити клієнтуру, встановити тарифи – приміряв на себе застарілу професію «Глашатая». Ар Баннур. Він побував зі своєю скринькою в різних місцях у радіусі семиста метрів від Монпарнаського вокзалу (далеко

відходити йому не хотілося), та зрештою два роки тому зупинився на перехресті бульвару Едґара Кіне та вулиці Делаамбр. Він приваблював до себе завсідників ринку й місцевих мешканців, офісних працівників і скромних службовців з вулиці Ґете. А ще він приманював частину людського потоку, що виливався з вокзалу Монпарнас. Маленькі щільні групки збиралися навколо нього, щоби послухати виголошення новин – звісно, слухачів було менше, ніж у прапрадідуся Ле Ґерна, та потрібно враховувати, що Жос виступав щоденно по три рази.

Натомість у його скриньці збиралася пристойна кількість повідомлень, у середньому – шістдесят на день. Зранку листів було набагато більше, ніж ввечері – ніч завжди виявлялася щедрішою на таємні записки. Кожне запечатане у конверт повідомлення супроводжувалося п'ятифранковою монеткою. П'ять франків за можливість почути своє оголошення, думку, запитання, кинуте паризькому вітру, – не так уже й багато. Спершу Жос установив було мінімальний тариф, але людям не хотілося, аби їхні думки продавалися за один франк. Це знижувало їхню цінність. А новий тариф влаштовував і клієнтів, і самого Жоса, який, працюючи сім днів на тиждень, отримував за місяць дев'ять тисяч франків чистими (у неділю він також працював).

Старий Ар Баннур мав рацію: товару не бракувало. Жосові довелося віддати предкові належне, коли вони знову зустрілися одного п'яного вечора в барі «Артімон».

– Людей переповнює бажання щось сказати, я ж попереджав тебе, – мовив пращур, задоволений з того, що малий відновив його справу. – Переповнює, наче матраци пух. Їх розпирає від речей, які хочеться сказати і які не хочеться. А ти – збираєш плоди й робиш послугу людству. Ти – фільтр. Та май на увазі, малий, це зовсім не розвага. Копнувши до дна, ти натрапиш не тільки на струмок чистої води, а й на лайно. І бережи свої яйця, бо в головах людей панує не тільки добро.

Він усе правильно розумів, цей предок. На дні урни збиралися читабельні і нечитабельні листи. Тобто «непридатні до читання», як підправив якимось один старий грамотій, що тримає невеличкий готель біля крамнички Дамаса. Тож, отримавши листи, Жос одразу ж сортував їх на дві купи: те, що можна виголошувати, й те, що ні. Зазвичай те, що можна було казати, поширювалося природним шляхом, тобто перетікало з вуст у уста тонкими струмочками або ж бурхливими потоками. Це дозволяло людям не вибухнути під тиском невисловленого. Бо, на відміну від матраца, людина щодня накопичувала нові слова, і очищення перетворювалося на життєву потребу. Все читабельне одразу ж сортувалося по звичних рубриках, таких як «Продаж», «Купівля», «Розшук», «Кохання», «Різне», «Технічні оголошення» (кількість оголошень до останньої рубрики Жос обмежував, бо більше – він брав за них аж шість франків як компенсацію за труднощі, які виникали під час прочитання).

Та найбільшим відкриттям для Глашатая було те, наскільки несподівано багато потрапляло до урни «нечитабельних» листів. Несподівано, бо в жодному пуховому матраці не було такої діри, куди б могла вилитися вся та словесна субстанція. Часом вона переходила межі жорстокості чи зухвальства або ж, навпаки, не становила жодного інтересу, який би виправдав її існування. Ці слова, різкі або немічні, прирікалися на долю вигнанців і жили в тиші, тіні й забутті дальнього кутка. Однак, і оповісник добре зрозумів це за сім років збирання врожаю, такі послання не помирали навіки. Вони накопичувалися, налізали одне на одного, закидали у своєму підсліпуватому бутті, а також заздрісно спостерігали, як інші слова – гнучкі і вправні – протікають повз, лунаючи на повен голос. Жос виготовив скриньку з дванадцятисантиметровою щілиною, через яку її паперові в'язні, ніби зграйка коників-стрибунців, вилітали на волю. Не було такого ранку, щоб Жос не витягнув з дна своєї урни якогось «нечитабельного» листа: проповіді, образи, відчай, наклепи, викриття, погрози, божевілля. Ця «нечитабельність» була часом

настільки очевидно й дурною, що ледве бракувало сил дочитати речення до кінця. А часом настільки заплутаною, що зрозуміти зміст було неможливо. Іноді листи були настільки липкими та підлабузницькими, що папірець сам вислизав з рук. А подеколи – сповнені такої ненависті й жаги руйнувань, що Оповісник знищував їх.

Адже Глашатай сортував листи. Будучи людиною обов'язку, він розумів, що, повертаючи з небуття найвідвертіші прояви людської думки, він продовжує благочестиву місію свого прашура. І все ж таки Жос вважав, що має право відбраковувати неприйнятне для його вуст. Непрочитані повідомлення можна було забрати разом з п'ятифранковою монетою, бо, як зазначав усе той же предок, Ле Герни – не розбійники. Під час кожного виступу він лишав забраковане біля каси, що правила йому й за сцену. І таких повідомлень завжди вистачало. Всі листи, де пропонувалося вбивати жінок, а чорних, арабів, вузькооких та педиків посилати до пекла, відкидалися. Інтуїтивно Жос відчував, що міг же колись народитися і жінкою, і негром чи педиком, тому його цензура обумовлювалася не так душевною широтою, як інстинктом самозбереження.

Раз на рік, з одинадцятого по шістнадцяте серпня, коли клієнтів було найменше, Жос ставив урну в сухий док, щоб підрихтувати її і відшліфувати. Вище ватерлінії він фарбував скриньку в яскраво-синій колір, а нижче – в ультрамариновий, на передній панелі великими чорними літерами виводив напис «Ван-де-Норуа II», на лівому борту – «Розклад», а на правому – «Тарифи» та «Все вищеозначене». Він часто чув ці слова за час свого арешту та суду, тому взяв їх собі на карб. Жос гадав, що «все вищеозначене» надає його виступам солідності, хай навіть грамотій з готелю вважав, що там потрібно щось змінити. Грамотія, про якого Жос навіть не знав, що думати, звали Ерве Декамбре. Без сумніву, то був аристократ, ще й високого штибу, але збіднілий настільки, що змушений був здавати в піднайми чотири кімнати на другому поверсі. А ще збільшував свої прибутки продажем мереживних скатертинок і безглуздох життєвих

порад. Сам він мешкав у двох кімнатках на першому поверсі, оточений купами книжок, які зїдали його й так обмежений простір.

Якщо Ерве Декамбре й проковтнув з тисячу слів, то, на Жосову думку, вони точно не задушать його, адже базікав Ерве часто й багато. Він ковтав і вивергав слова щодня, і часом те, що він казав, було зовсім не зрозумілим. Дамас теж нічогоісінько не розумів. З одного боку, це заспокоювало, але з іншого, Дамаса складно було назвати дуже тямущим.

Жос вїсипав вміст скриньки на стіл і взявся відділяти «читабельне» від «нечитабельного», аж раптом його рука натрапила на великий і грубий брудно-білий конверт. Першого разу він навіть запитав себе, чи, бува, не грамотій – автор тих розкішних листів (у конверті лежало двадцять франків), які він отримував останні три тижні. Найбридкіших листів з усіх, що йому доводилося читати за сім років. Жос розкрив конверт і відчув, як предок зазирає йому через плече: «Бережи свої яйця».

– Заткайся, – мовив йому Жос.

Він розгорнув аркуш і тихо прочитав.

– А тоді, коли змії, кажани, борсуки та всіляка звірина, що водиться в глибинах підземних галерей, поголовно виходитиме на поля, покидаючи звичні житла; коли фрукти й овочі вкриватимуться гниллю і черви виповнять їх (...)

Жос перегорнув аркуш, щоби побачити продовження, але текст на цьому уривався. Оповісник похитав головою. Багато дивних листів доводилося читати йому, але цей був поза конкуренцією.

– Божевільний, – пробурмотів Жос. – Багатий і божевільний.

Він відклав аркуш і хутенько розкрив інші конверти.

III

Ерве Декамбре прийшов на свій ґанок за кілька хвилин до початку ранкового читання о восьмій тридцять. Він притулився до одвірка й чекав на прихід бретонця. У його стосунках з моряком-рибалкою панували тиша й ворожнеча. Декамбре так і не вдалося з'ясувати ні причини, ні початку цього. Він схилявся до того, що в усьому винен цей витесаний з граніту й, певно, жорстокий грубіян, котрий надумав руйнувати тендітний спокій його буття, який тривав останні два роки. Цей тип приходив зі своєю касою, недоладною урною і криками, і тричі на день виливав на міський майдан тонни всілякого лайна. Спершу Декамбре взагалі не звертав на нього уваги, переконаний, що той не протримається й тижня. От тільки «крикунська» справа моряка несподівано пішла вгору, і він уже завів собі клієнтуру, тому щодня збирав, якщо так можна сказати, повну залу, завдаючи тим чималого клопоту старому Ерве.

Але нізащо в світі Ерве не пропустив би такого, як і нізащо в світі не зізнався б у цьому. Тож він щоранку сідав на ґанку з книжкою в руках і слухав оголошення, опустивши очі й гортаючи сторінки. Насправді ж він не прочитав ні рядка. Час від часу між двома рубриками Жос Ле Ґерн кидав на нього швидкий погляд. Декамбре не любив цього короткого спалаху синіх очей. Йому здавалося, ніби Глашатай хотів упевнитися в його присутності, бо надумав собі, що піймав Ерве на гачок, ніби якусь заваящу рибину. Бо бретонець саме це й робив: адаптував до міських умов свої брутальні рибальські інстинкти й ловив тепер у свої неводи косяки перехожих, як раніше зграйки тріски. Професійний рибалка! Його круглій макітрі було байдуже – люди це чи риба, він ладен був випатрати всіх задля наживи.

Та сам Декамбре попався, і надто вже тонким знавцем душ людських він був, аби не помітити цього. І тільки ця книга в руках все ще відрізняла його сьогодні зранку від інших слухачів на

майдані. А чи не було б достойнішим відкласти цю бісову книгу й тричі на день визнати себе рибою? Тобто переможеним книгогризом, захопленим безглуздими вуличними криками?

Цього ранку Жос трохи спізнився, а це було незвично. З-під опущених повік Декамбре спостерігав, як моряк поспіхом приходить і чіпляє порожню урну на стовбур платана – ту саму синю урну, яку Глашатай претензійно охрестив «Ван-де-Норуа II». Декамбре подумки поцікавився, чи не бракує морякові клепки, а ще він хотів дізнатися, чи давав капітан імена іншим своїм речам – столам чи стільцям. Потім він побачив, як Жос сильними, ніби у вантажника, руками розвертає свою важку сцену і ставить її на тротуар так легко, ніби пташечку. Потім жваво вискакує нагору, наче то облявок корабля, й витягує папірці з-під сорочки.

На нього покійно чекали з три десятки людей, і серед них – Лізбет. Вона нерухомо стояла, поклавши руки на стегна.

Лізбет наймала в нього кімнату № 3. А за оренду вона платила, допомагаючи по господарству в його таємному пансіоні. Її допомога була чудовою, неоціненною і незамінною. Декамбре постійно боявся, що одного дня якийсь чоловік украде його неймовірну Лізбет. А це трапиться, і то неодмінно! Високу, огрядну, темношкіру Лізбет було видно здаля. Жодного шансу сховати її від світу. Не сприяло цьому й те, що характер у неї був не з покійних, а голос – гучний. До того ж вона ніколи не соромилася висловлювати власну думку щодо всього. А найстрашніше – це усмішка Лізбет, яка, на щастя, не часто з'являлася на її обличчі, але завжди викликала нездоланне бажання кинутися в її обійми, притиснутися до її величезних грудей і лишитися там назавжди. Їй було тридцять два роки, і одного разу Декамбре її втратить. А зараз Лізбет напосілася на Вісника.

– Спізнюєшся до початку, Жосе, – казала вона, вигнувшись уперед і підвівши до нього голову.

– Знаю, Лізбет, – задихавшись, мовив Жос. – Це все кавова гуща.

У дванадцять років Лізбет вирвали з чорного гетто в Детройті. По прибутті у французьку столицю її одразу ж відправили в бордель, де вона чотирнадцять років поглиблено занурювалась у французьку на тротуарі вулиці Гете. Так тривало доти, доки її через повноту не викинули геть усі піп-шоу^[11] району. Вона вже днів десять ночувала на вуличній лавці, коли Декамбре прийшов по неї холодного дощового вечора. З чотирьох кімнат старого будинку, які він винаймав, лишалася одна вільна. Старий запропонував її Лізбет. Вона погодилася. Як тільки зайшла всередину – роздягнулася й розляглася на килимі, поклала руки на потилицю, звела очі на стелю й чекала, доки старий зробить своє діло. «Це непорозуміння», – сказав він, простягаючи їй одяг. «Мені більше нема чим платити», – відповіла Лізбет, підводячись і стискаючи ноги. «Я, – пояснив Декамбре, опустивши погляд на підлогу, – не можу більше давати тут лад усьому: прибирання, вечері для мешканців, закупи, обслуговування... Допоможіть мені з цим, і я віддам вам кімнату». Лізбет посміхнулася, і Декамбре ледь утримався, щоб не притиснутися до її грудей. Та він вважав себе застарим, а ще ця жінка мала право на відпочинок. І вона справді відпочивала: як було відомо Декамбре, у неї вже шість років не було коханця. Лізбет відновлювалася, і старий сподівався, що це триватиме ще трішки довше.

Сеанс новин розпочався, й оголошення лунали одне за одним. Декамбре збагнув, що пропустив початок, бо бретонець уже оголошував № 5. Система була такою: потрібно запам'ятати номер, а тоді підійти до Глашатая, щоб «уточнити всі вищеозначені деталі». Декамбре питав себе, де ж моряк міг підхопити таке характерне для жандарма висловлювання.

– П'ять, – промовляв Жос. – Продаю окіт рудо-білих кошенят, троє хлопчиків, двоє дівчаток. Шість. Того, хто всю ніч грає на барабані свою дику музику навпроти будинку № 36, просимо припинити. Є люди, які сплять. Сім. Майстер виконає всі роботи по дереву, полагодить старі меблі, сам забере їх, а тоді доставить до

вас додому. Якість гарантовано. Вісім. Нехай «Газ і Електрика Франції» йде до дідька. Дев'ять. Ті дезінсектори – шахраї. Тарганів стільки ж, як і було, а ви їм за це ще шістсот франків маєте віддати. Десять. Я кохаю тебе, Елен. Чекатиму ввечері в «Коті, що танцює». Підпис: Бернар. Одинадцять. Знову проминуло літо й тепер ось уже вересень. Дванадцять. Учорашнє м'ясо у місцевого м'ясника було тухлим, і це вже втретє за тиждень. Тринадцять. Жане-Крістофе, повернись. Чотирнадцять. Лягаві такі ж біснுவаті, як і дурні. П'ятнадцять. Продаю яблука й груші з власного саду; смачні, соковиті.

Декабре кинув погляд на Лізбет, яка написала у своєму блокноті число 15. Відколи з'явився Оповісник, їм удавалося дешево знаходити найкращі продукти, що позитивно впливало на вечері мешканців пансіону. Він поклав білого аркуша між сторінками книги, взяв олівця і став чекати. Ось уже кілька тижнів, можливо, три, Глашатай декламував дивні рядки, які спершу цікавили його не більше, ніж продаж яблук або автомобілів. Ці виняткові послання – витончені, абсурдні чи навіть загрозливі – тепер регулярно оголошувалися під час ранкового сеансу. Від позавчора Декабре вирішив таємно записувати їх. Його чотирисантиметровий олівець легко ховався в долоні.

Вісник перервався на прогноз погоди. Він оголошував передбачення, задерши носа і спостерігаючи за небом зі своєї сцени, а закінчував морським прогнозом, зовсім не потрібним нікому з тих, хто зібрався навколо нього. Але нікому, навіть Лізбет, не спадало на думку сказати Жосу, що він може лишити при собі цю рубрику. Його слухали, наче в церкві.

– *Похмура вереснева погода*, – розповідав Глашатай, повернувши обличчя до неба. – *Жодних прояснень до шістнадцятої години, трішки краще ввечері. Якщо бажаєте, можете вийти на прогулянку, але про всяк випадок прихопіть шерстяну кофтину. Свіжий вітер надвечір стихне. Морський прогноз. Приблизна погода в Атлантичному океані протягом дня: антициклон 1030 на південному заході від Ірландії, гребінь високого тиску посилиться ближче до Ла-*

Маншу. Біля рогу Фіністер, на сході й північному сході, сягне п'яти-шести балів на півночі та семи балів на півдні. Море може бути бурхливим на заході та північному заході.

Декамбре знав, що прогноз погоди на морі займе певний час. Він перегорнув аркуш, щоби перечитати два повідомлення, які він записав минулими днями:

Пішки з малим слугою (одного я не наважуюся лишити вдома, бо з моєю дружиною він завжди байдикує), щоб вибачитися перед мадам (...) за те, що я не прийшов до неї на вечерю. Бачу, що вона розлючена на мене, бо я не дав їй можливості скупитися задарма перед вечерею на честь призначення її чоловіка на посаду лектора, але до цього мені байдуже.

Декамбре насупив брови й знову занурився в нетрі своєї пам'яті. Він був переконаний, що цей текст – якась цитата, яку він десь читав одного разу – одного дня – у своєму житті. Де? Коли? Він перейшов до наступного повідомлення, датованого вчорашнім днем:

Ознаками цього є сила-силенна звірини дрібної, що від гнилі плодиться, яко блохи, мухи, жаби, ропухи, черви, щури, що свідченням є розкладу великого. І повітря, і вся земля водяна єсть.

Особливо моряк наголосив кінець фрази, чітко вимовивши «*всієї земля водяна єсть*». Декамбре датував текст сімнадцятим століттям, хоча й не був до кінця певен.

Цитати божевільного, маніяка – ось це було ймовірніше. Або вчителя. Або ж якогось безсилового типа, що прагнув самоствердитися, поширюючи всілякі нісенітниці. Такі, як він, підносяться над простими людьми, змішуючи їх з брудом незнання. Без сумніву, автор був десь тут, на майдані, посеред маленького натовпу. Він приходив насолоджуватися виразом отупіння, що заграє на лицьох, коли Глашатай почне зачитувати його премудрі послання.

Декамбре постукав олівцем по аркушу. Особа та образ автора листів лишалися для нього загадкою, навіть якщо її розглядати під запропонованим кутом. Наскільки вчорашнє повідомлення № 14, «*Ненавиджу вас, нацистські гади*», тисячу разів чути з різних

приводів, несло в собі чіткий, ясний і концентрований гнів, настільки ж заплутані повідомлення ерудита не піддавалися розшифруванню. Аби зрозуміти, треба збільшити колекцію і слухати щоранку. Можливо, саме цього й хотів автор: щоб до нього прислухалися кожного дня.

Заплутаний морський прогноз закінчився, і моряк знову взявся за свою проповідь. Його красивий голос лунав аж до перехрестя. Він щойно завершив рубрику «Сім днів у світі», де на свій лад повідомляв міжнародні новини за день. Декамбре розчув останні рядки: *«У Китаї ніхто не жартує просто так, бо там постійні репресії. В Африці справи йдуть так собі: сьогодні не краще, ніж вчора. І навряд чи стане краще завтра, бо ніхто й дупу не підніме, щоб допомогти»*. Він знову взявся за оголошення і почав з № 16, щодо продажу електричного більярда, виготовленого в 1965 році, прикрашеного жінкою з голими грудьми, в ідеальному стані. Декамбре стиснув олівця й напружено чекав. І послання пролунало – воно легко вирізнялося на тлі різноманітних *«продаю»*, *«купую»*, *«люблю»* і *«ненавиджу»*. Декамбре здалося, що рибалка завагався на мить, перш ніж зачитати його. І книголюб запитав себе, а чи, бува, сам бретонець не вирахував чужинця.

– *Дев'ятнадцять!* – оголосив Жос. – *А тоді, коли змії, кажани, борсуки та всіляка звірина, що водиться в глибинах підземних галерей, поголовно виходитиме на поля, покидаючи звичні житла; коли фрукти й овочі вкриватимуться гниллю і черви виповнять їх...*

Декамбре почав похапцем записувати. Знову ці історії про тварин та їхній бруд. Задумавшись, він перечитав повний текст, а моряк тим часом уже закінчував випуск традиційною рубрикою «Сторінка французької історії для всіх», яка найчастіше зводилася до оповіді про яку-небудь давню кораблетрощу. Можливо, цей Ле Ґерн сам пережив кораблетрощу якогось дня. І, можливо, його власний корабель називався «Ван-де-Норуа». Тоді голова моряка й почала протікати, наче стара шхуна. Цей чоловік з рішучою і жвавою ходою в глибині душі був трохи божевільним; він чіплявся за свої давні

прихильності, як за рятівний якір. Подібно до самого Ерве, хода в якого не була ні жвавою, ні рішучою.

– *Місто Камбре, – оголосив Жос. – 15 вересня 1883 року. Французький пароплав, вантажопідйомністю 1400 тонн. Ішов з Дюнкерка в Лорієн, навантажений рейками для залізниці. Сів на мілину біля Бас-Гуах. Вибухнув котел, один пасажир загинув. Екіпаж, 21 людина, вижив.*

Жосу Ле Ґерну не потрібно було навіть щось казати, аби розпустити свою паству. Всі знали, що історія про кораблетрощу означала кінець випуску. Ці розповіді стали настільки звичними, що деякі слухачі навіть укладали парі щодо фіналу драми. Ставки приймали в кафе навпроти або в конторі. Зазвичай ставили на «всі загинули», «всі вижили» або «50 на 50». Жосові не дуже подобалася ця спекуляція на трагедії, але він також знав, що життя відроджується з уламків, і добре, що все саме так.

Він зіскочив зі своєї сцени й перетнувся поглядом з Декамбре, який вовтузився зі своєю книгою. Ну наче Жос не знає, що той приходив послуhati випуск оголошень. Старий лицемір, старий зануда, він просто не хотів визнавати, що бідний бретонський рибалка розвіював його нудьгу. Якби тільки цей Декамбре знав, що знайшов Жос у ранковій пошті. *«Ерве Декамбре сам плете свої мереживні серветки, Ерве Декамбре – педик»*. Подолавши легку спокусу, Жос відклав це повідомлення в «нечитабельні». Тепер їх було двоє чи, можливо, троє, разом з Лізбет, хто знав, що Декамбре таємно плете мереживо. У певному сенсі ця новина зробила старого грамотія не таким бридким для Жоса. Можливо, тому, що моряк бачив, як його власний батько довгими вечірніми годинами підрихтовував риболовні сіті. Жос зібрав відбраковані листи, поклав касу на плече. Дамас допоміг йому занести її в комірчину. Два горнятка гарячої кави вже чекали на них, як і кожного ранку після випуску оголошень.

– Я нічого не зрозумів у дев'ятнадцятому оголошенні, – сказав Дамас, примостившись на високу табуретку. – Історія про змії. Те

речення навіть не закінчене.

Дамас був юнаком кремезним, досить симпатичним і надзвичайно щирим, але не дуже тямущим. У його погляді чаїлась якась загальмованість, від чого очі видавалися порожніми. Можливо, надмірна чутливість, а можливо, просто тупість, Жос так і не збагнув. Очі Дамаса ніколи й ні на чому не затримувалися надовго, навіть коли він розмовляв з вами. Його м'який, таємничий погляд плавав і вислизав, невловимий, як туман.

– Псих якийсь, – відказав Жос. – Не ламай голову.

– А я й не ламаю, – відповів Дамас.

– Скажи, а ти слухав мій прогноз погоди?

– Ага.

– Ти чув, що літо скінчилося? Не боїшся, що можеш випадково застудитися?

Дамас носив короткі шорти й полотняний жилет прямісінько на голе тіло.

– Усе гаразд, – сказав юнак, глянувши на себе. – Мені не холодно.

– І заради чого це ти демонструєш свої м'язи?

Дамас одним духом проковтнув каву.

– Тут же вам не магазин мережива, – відповів він. – А «Рол-Райдер». Я продаю лижі, скейти, ролики, дошки для серфінгу і всюдиходи. Це хороша реклама для крамниці, – додав він, указавши великим пальцем на торс.

– А чому ти заговорив про мереживо? – підозріло запитав Жос.

– Бо Декамбре його продає. А сам він старий і худючий.

– А ти знаєш, де він бере свої серветки?

– Так, у гуртовика з Руана. Він не дурень, цей Декамбре. Він мені надав безкоштовну консультацію.

– Ти сам пішов до нього?

– А що? «Поради з життєвих питань», чи не так написано на табличці? Нема нічого ганебного в обговоренні життєвих питань, Жосе.

– А ще там написано «Сорок франків за півгодини. Кожні п'ятнадцять хвилин тарифікуються з перших секунд». Це надто дорого як для нісенітниць, Дамасе. Та що цей старий знає про життєві питання? Він же навіть ніколи не плавав.

– Це не нісенітниця, Жосе. Хочеш доказ? «Це не для своєї крамниці ти виставляєш своє тіло, Дамасе, а для себе самого, – ось що він казав. – Одягай каптур і повір пораді давнього друга. Ти все одно лишатимешся гарним, але будеш менше схожим на дурня». Що ти на це скажеш, Жосе?

– Варто визнати, що це мудро, – погодився Жос. – То чому ж ти не одягнешся?

– Тому що я роблю те, що мені подобається. От тільки Лізбет боїться, що я застуджуся, та й Марі-Бель також. За п'ять днів я таки наважуся й одягнуся.

– Це добре, – відповів Жос. – Бо з заходу насувається негода.

– А Декамбре?

– Що – Декамбре?

– Він тобі в печінках сидить, так?

– Хвилиночку, Дамасе. Це Декамбре мене на дух не виносить.

– Шкода, – сказав Дамас, прибираючи кухлики. – Бо в нього, здається, звільнилася одна кімната. Ти б міг винайняти її. За два кроки від роботи, в теплі. Прання і їжа щовечора.

– Чорт забирай, – сказав Жос.

– Правильно кажеш. Але ти не можеш орендувати цю хату. Бо він тобі в печінках сидить.

– Ні, – підтвердив Жос. – Не можу найняти її.

– Це по-дурному.

– Дуже по-дурному.

– А ще там Лізбет. А це – неймовірна перевага.

– Величезна перевага.

– Саме так. Але ти не можеш найняти ту кімнату. Бо він тобі в печінках сидить.

– Хвилиночку, Дамасе, це він мене на дух не виносить.

- Та це однаково щодо кімнати. Ти не можеш найняти її.
  - Не можу.
  - Як же це невдало часом буває. Ти впевнений, що не можеш?
- Жос стиснув щелепи.
- Впевнений, Дамасе. І нема чого більше про це говорити.

Жос вийшов з крамнички, аби піти в кафе навпроти – «Вікінг». Не те щоб нормандці й бретонці надто любили одне одного, раз по раз перетинаючись на кораблях у спільних морях, але Жос знав, що він же також міг народитися по той бік Північного моря. Шеф, Бертен, високий чоловік з русяво-білявим волоссям, високими вилицями та ясними очима, пропонував найкращий у світі кальвадос. Трунок той неначе створений для того, щоб, добре струшуючи нутрощі, дарувати вічну молодість, а не відправляти вас прямісінько на той світ. Казали, що яблука господар привозив з власних угідь, де бики жили до ста років і помирали ще цілком бадьорими. Ось такі-от яблучка.

– Щось не клеїться сьогодні зранку? – стурбовано запитав Бертен, подаючи кальвадос.

– Дрібниці. Просто часом невдало все буває, – відповів Жос. – Як ти гадаєш, Декамбре мене на дух не виносить?

– Ні, – відповів Бертен з властивою йому нормандською обережністю. – Я б сказав, він вважає тебе грубим мужлаєм.

– У чому різниця?

– Скажімо, з часом це можна виправити.

– Час! Ви, нормани, тільки про нього й говорите. Одне слово раз на п'ять років, та й то як пощастить. Якби весь світ був таким, як ви, то цивілізація розвивалася б дуже повільно.

– А може, так було б і на краще.

– Час! Але скільки цього часу потрібно, Бертене? Ось у чому питання.

– Не дуже багато. Років з десять.

– Отже, все пропало.

– А що, це терміново? Ти б хотів порадитися з ним?

- Ще чого! Хочу винайняти кімнату.
- Тобі варто було б прискоритися, бо кандидат уже є. Декамбре комизиться, бо той тип запов на Лізбет.
- А чому ти вважаєш, що мені варто прискоритися? Старий вважає мене мужлаєм.
- Ти маєш зрозуміти, Жосе, він ніколи не плавав. До речі, а хіба ти насправді не мужлай?
- Ніколи не стверджував протилежного.
- Ось бачиш. Декамбре – знавець. Скажи мені, Жосе, чи зрозумів ти своє дев'ятнадцяте оголошення?
- Ні.
- Як на мене, воно химерне. Химерне, як і інші оголошення останніми днями.
- Дуже химерне. Мені не дуже подобаються ці оголошення.
- А чому тоді ти їх читаєш?
- За них платять, і то добре платять. А Ле Ґерни, може, й мужлаї, але не розбійники.

IV

– Ось мені цікаво, – каже комісар Адамберг, – чи не перетворююсь я на служаку через те, що служу в поліції?

– Ви вже це казали, – зазначив Данґлар, який організовував простір для свого сейфа.

Данґлар мав намір розпочати все спочатку, як він сам казав. Адамберг, котрий жодного наміру не мав, розклав усі свої папки на стільці біля столу.

– Що ви про це думаєте?

– Що через двадцять п'ять років служби це було б не так вже й погано.

Адамберг запхав руки глибоко в кишені й притулився до недавно пофарбованої стіни, краєм ока оглядаючи нові володіння, в яких опинився менше місяця тому. Нові місця, нові призначення – кримінальний розшук при поліційній префектурі Парижа, розслідування вбивств, авангард Тринадцятого округу. Буде покладено край пограбуванням, крадіжкам, насиллю, свавіллю озброєних і незброєних типів, розлючених і не розлючених, а ще купі паперів та всьому вищеозначеному. «Все вищеозначене» – останнім часом він уже двічі чув цей вислів. А все через те, що він служить у поліції.

Звісно, купи паперів *і всього вищеозначеного* переслідували його, як і всюди. Але тут, як і всюди, він знайде тих, хто любить усі ці папірці. Ще в юності, тільки-но покинувши Піренеї, він відкрив для себе, що такі люди існують, і відчував до них велику повагу, трохи співчуття й величезну вдячність. Йому ж самому більше подобалося ходити, мріяти і працювати, і він знав, що багато колег відчувають до нього зовсім мало поваги й дуже багато співчуття. «Папери, – сказав якось йому один балакучий кадр, – підготовка документів і протокол лежать в основі будь-якої ідеї. Нема паперів – нема ідеї. Слова

живлять думку, як добриво живить горох. А вчинок без документів – це ще одна горошина, що зникає безвісти».

Певно, відколи він служить у поліції, згинули вже цілі вантажівки гороху. От тільки після прогулянок він часто відчував, як у голові народжуються цікаві думки. Думки, що радше скидалися на оберемок водоростей, ніж на горошинки. Але ж рослина зостається рослиною, а ідея – ідеєю, і коли ви її озвучуєте, ніхто ж не запитуватиме, чи знайшли ви її на доглянутому полі, чи на болоті. І не було жодного сумніву, що його заступник Данґлар, який любив папір у будь-якому вигляді, від найповажніших форм і до найскромніших – у купках, у рулонах, у книжках, в аркушах, від інкунабули й до паперових рушників, – належав до тих, хто постачає горох найвищої якості. Данґлар був людиною зосередженою: щоб думати, йому не потрібно ходити. Заступник – нервовий чоловік з брезклим тілом і талантом писати й пити одночасно. З його інертності, пива, погризеного олівця й дріб'язкової ледачої цікавості народжувалися думки, зовсім не схожі на комісарові.

Через це вони часто сперечалися: Данґлар завжди тримався за добре виважені думки й підозріло ставився до будь-якого інтуїтивного чуття. Адамберг же не прагнув відрізнити одне від іншого і взагалі ні за що не тримався. Коли комісара перевели в кримінальний розшук, він доклав усіх зусиль, щоб забрати з собою точний і прискіпливий розум лейтенанта Данґлара, підвищеного до капітана.

На новому місці міркування Данґлара й прогулянки Адамберґа поширюватимуться не лише на розбиту вітрину чи вкрадену сумку. Тепер вони матимуть один-єдиний інтерес: криваві злочини. І жодної розбитої маленької вітринки, яка відверне вас від жахів жадібного до вбивств людства. Жоднісінької сумочки з ключами, записником і любовним листом, що дозволила б вам тихо зітхнути через дрібне правопорушення і провести молоду жінку до дверей, подаючи їй чисту носову хустинку.

Ні. Криваві злочини. Розслідування вбивств.

Це гостре визначення їхнього нового призначення різало, наче лезо. Але ж він сам так цього хотів, хоч і мав за спиною лише три десятки кримінальних злочинів. Та й ті завдячують розгадкою уяві, прогулянкам і водоростям. Тож його відправили сюди, на боротьбу з убивцями, де він, на противагу всім очікуванням, показав себе диявольськи добре – слово «диявольськи» вжив Данґлар, щоб визначити непрохідність ментальних доріжок Адамберґа.

І ось вони вдвох на цьому місці, а ще з ними – двадцять шість помічників.

– Я запитую себе, – вів далі Адамберґ, проводячи долонею по вологій штукатурці. – Чи може з нами трапитися щось таке, як зі скелями біля моря?

– Тобто? – перепитав Данґлар з ноткою нетерпіння.

Адамберґ завжди говорив повільно і потребував багато часу, щоб виголосити і важливі речі, і нісенітниці. У процесі розмови він часто збивався на манівці, і Данґлар ледве зносив цю його звичку.

– Уявімо, що ці скелі – не просто кам'яні брили. Скажімо, вони зроблені з твердого або м'якого вапняку.

– М'якого вапняку не існує в природі.

– Та чхати, Данґларе. Є тверді шматки і є м'які, як і в кожній життєвій формі, як у мені самому та й у вас також. Ось є скелі. Море плескає об них, б'ється, і м'які шматки тануть.

– «Тануть» – неправильне слово.

– Та начхати, Данґларе. Ці шматки зникають. А тверді виступають наперед. Чим далі плине час, тим більше море точить їх – і слабкість розлітається по вітру. На схилі літ від людської скелі не лишається нічого, крім ребер, зубів та вапнякової щелепи, готової щомиті вкусити. А там, де була м'якість, – тепер западина, порожнеча, вакуум.

– Отож? – підняв брови Данґлар.

– Отож мені цікаво, чи лягаві та й інші люди, виставлені життям на передову, не піддаються такій самій ерозії? Зникнення ніжних

частин, загострення твердих, позбавлення чутливості, ствердіння. А всередині – справжній занепад.

– Ви питаєте себе, чи не стали на шлях до цієї вапнякової щелепи?

– Так. Чи не стаю я лягавим?

На мить Данґлар задумався над питанням.

– Щодо вашої особистої скелі, то, гадаю, перебіг ерозії має певні аномалії. У вас тверде – це м'яке, а м'яке – це тверде. І, по правді кажучи, до результату це не має жодного стосунку.

– І що це змінює?

– Усе. Опір м'яких частин – це світ навпаки.

Данґлар подумав про себе самого і поклав папірець в одну з поточних папок.

– А що було б, – вів далі він, – якби вся скеля складалася лише з м'якого вапняку? І якби вона була поліціантом?

– Вона б зменшилася до розміру кульки, а тоді й зовсім зникла б – такий ось кінець.

– Оптимістичний прогноз.

– Та я не вірю в те, що такі скелі справді існують у природі. А серед лягавих – і поготів.

– Лишається сподіватися на це, – відповів Данґлар.

Молода жінка нерішуче стояла біля дверей комісаріату. Зрештою там же навіть не було написано «Комісаріат» – а тільки лаковані літери слів «Поліційна префектура – Кримінальний розшук» на блискучій дверній табличці. Єдиний вказівник. Перед жінкою височіла чорна стара будівля з масними шибками. Четверо робітників вовтузилися біля вікон і з диявольським гуркотом свердлили камінь, щоби поставити ґрати. Але Маріз вирішила, що хай то буде комісаріат чи кримінальний розшук – усе одно ж лягаві, а сюди йти значно ближче, ніж до авеню. Вона ступила крок до дверей, а тоді знову спинилася. Поль попереджав, що всі лягаві візьмуть її на кпини. Та вона хвилювалася, особливо через дітей. І

що їй важить зайти? П'ять хвилин? Час, потрібний на те, щоб усе розповісти й піти геть?

– Усі лягаві візьмуть тебе на кпини, моя бідна Маріз. Якщо ти цього хочеш – уперед.

З воріт вийшов якийсь чоловік, пройшов повз Маріз, а тоді повернувся до неї. Вона посмикувала ремінець сумки.

– Щось не так? – запитав він.

То був чорнявий коротун, убраний сяк-так, навіть не підстрижений. Рукави чорної куртки задерлися аж до голих передпліч. І, напевно, йому, так само, як і їй, було складно розповідати. Та він уже закінчив.

– Вони привітні? Ну там, усередині... – запитала Маріз.

Чорнявий тип знизав плечима.

– На кого потрапите.

– А вони уважно слухають? – уточнила Маріз.

– Залежно від того, що ви розповідаєте.

– Мій племінник гадає, що вони кепкуватимуть з мене.

Чоловік, схиливши голову набік, уважно поглянув на неї.

– А про що йде мова?

– Про мій будинок. Минулої ночі. Я нервуюся через дітей. Якщо той божевільний приходив минулого вечора, то хто сказав, що він не прийде знову? Як гадаєте?

У Маріз трішки почервонів лоб, і вона кусала губи.

– Тут, – м'яко сказав чоловік, указуючи на брудну будівлю, – кримінальний розшук. Це для розслідування вбивств, розумієте? Тобто коли когось убивають.

– Ох! – стривожено вигукнула Маріз.

– Сходіть до комісаріату на авеню. Опівдні там спокійніше, і вони знайдуть час вислухати вас.

– О ні, – відказала Маріз, хитаючи головою. – О другій я вже маю бути на роботі, шеф не терпить спізнень. А вони не можуть просто передати їм, ну, тим колегам з авеню? Тобто вони хіба не одна команда, всі ці поліціянти?

– Не зовсім, – відповів чоловік. – А що сталося? Пограбування?

- О ні.
- Насильство?
- О ні.
- То розкажіть, так буде простіше. Зможемо вас зорієнтувати.
- Звісно, – відповіла Маріз, починаючи панікувати.

Тип, спершись на капот машини, терпляче чекав, доки Маріз зосередиться.

– Це чорні малюнки, – пояснила вона. – Тринадцять чорних малюнків на кожних дверях будинку. Вони лякають мене. Я завжди сама з дітьми, розумієте...

– Картини?

– О ні. Четвірки. Цифри «4». Великі чорні четвірки, намальовані на старовинний лад. Мені цікаво, чи це не банда якась часом. Може, поліціянти щось знають про це, може, зможуть зрозуміти. А може, й ні. Поль сказав, якщо я хочу, аби мене брали на кпини, то можу йти.

Тип випрямився й поклав їй руку на плече.

– Ходімо, – сказав він. – Ми все запишемо й не буде чого боятися.

– Але, – відказала Маріз, – може, краще знайти лягавого?

Чоловік глянув на неї трохи здивовано.

– Я і є лягавий. Головний комісар Жан-Батіст Адамберг.

– Ой, – збентежено вигукнула Маріз. – Пробачте.

– Усе гаразд. А за кого ви мене прийняли?

– Я навіть не посмію сказати вам.

Адамберг повів її в приміщення кримінального розшуку.

– Вам допомогти, комісаре? – поцікавився серед проходу лейтенант з колами під очима, що якраз збирався обідати.

Адамберг м'яко спрямував жінку до свого кабінету й подивився на чоловіка, намагаючись ідентифікувати його. Він ще не вивчив усіх працівників свого відділку, тому згадувати імена було надзвичайно складно. Члени команди швидко помітили це, тому представлялися щоразу, коли заводили з ним розмову. Адамберг не знав, чи роблять вони це, щоб поглузувати чи щоб щиро допомогти, але й не дуже цим переймався.

– Лейтенант Ноель, – сказав чоловік. – Вам допомогти?

– Молода жінка знервована, ось і все. Хтось зіграв поганий жарт у її будинку, а може, то звичайнісіньке графіті. Їй треба лише трішки підтримки.

– Але ж тут не соціальна служба, – відповів Ноель, одним ривком застібнувши куртку.

– Чому б і ні, лейтенанте...

– Ноель, – закінчив за нього чоловік.

– Ноель, – повторив за ним комісар, намагаючись запам'ятати обличчя.

Квадратна голова, біла шкіра, біляве волосся їжаком і вуха стирчать – Ноель. Утома, пиха, можливо, жорстокість – Ноель. Вуха, жорстокість – Ноель.

– Договоримо пізніше, лейтенанте Ноель, – мовив Адамберг. – Вона поспішає.

– Якщо треба втішити мадам, – утрутився незнайомий Адамбергу бригадир, – з радістю допоможу. Мій прилад при мені, – посміхнувся він, поклавши руки на пасок штанів.

Адамберг повільно повернувся.

– Бригадир Фавр, – представився чоловік.

– Зараз, – промовив Адамберг спокійним голосом, – ви зробите декілька відкриттів, які вас здивують, бригадире Фавр. Жінка – це не кулька з діркою посередині, і якщо ця новина вас надто шокувала, наважтеся дізнатися про це трішки більше. Нижче ви знайдете ноги і стопи, а вище – груди і голову. Спробуйте подумати про це, Фавре, якщо, звісно, маєте чим.

Адамберг рушив до свого кабінету, щосили намагаючись запам'ятати обличчя бригадира. Повні щоки, великий ніс, густі брови, дурна голова – Фавр. Ніс, брови, жінки – Фавр.

– Розкажіть мені, – сказав він, спершись об стіну свого кабінету і дивлячись на жінку, що сіла на краєчку стільця. – У вас є діти, ви самотня, а де ви мешкаєте?

Щоб заспокоїти Маріз, Адамберг надряпав у блокноті її ім'я та адресу.

– Ці четвірки намальовано на дверях, правильно? За одну ніч?

– Так. Учора зранку вони були на всіх дверях. То великі четвірки, десь такі. – Вона розвела руки десь на півметра.

– І жодного підпису? Закарлючки?

– Та ні. Знизу написано три маленькі літери. «CTL». Ні, «CLT».

Адамберг занотував: «CLT».

– Також чорні?

– Так.

– Щось іще? Можливо, на фасаді? На сходовому майданчику?

– Тільки на дверях. Чорним.

– А цифра, чи не була вона трохи перекручена? Як значок?

– Ой, так! Я можу намалювати, я не нездара.

Адамберг простягнув їй свій блокнот, і Маріз узялася малювати велику грубу четвірку суцільною лінією, з розширеною, як у мальтійського хреста, основою та двома лініями на кінці.

– Ось, – сказала Маріз.

– Ви намалювали її навпаки, – м'яко зазначив Адамберг, забираючи блокнот.

– Але вона й була навпаки. Дзеркальна, з широкою основою, з оцими маленькими рисочками на кінці. Ви її впізнаєте? Може, це знак якихось грабіжників? «CLT»? Як гадаєте?

– Грабіжники намагаються бути якомога непомітнішими. Що вас налякало?

– Гадаю, історія про Алі-Бабу. Вбивця, що позначав двері великим хрестом.

– У тій історії він позначив лише одні двері. А дружина Алі-Баби позначила всі решта, щоб заплутати його, якщо не помиляюся.

– І справді, – відповіла Маріз, заспокоївшись.

– Це графіті, – сказав Адамберг, проводячи її до дверей. – Певно, то робота місцевих хуліганів.

– Я ніколи не бачила таких четвірок у нашому районі, – тихо відповіла Маріз. – І я ніколи не бачили графіті на дверях квартир. Бо графіті ж малюють так, щоб усі бачили, хіба ні?

– Тут правил не існує. Вимийте ваші двері і не переймайтеся через це.

Коли Маріз пішла, Адамберг вирвав з блокнота аркуші, скрутив їх у кульку й викинув у смітник. Потім знову став, притулившись спиною до стіни, і взявся обдумувати, як же прочистити голову типам на кшталт цього Фавра. Ох і мороки буде: вада в запущеній стадії, а пацієнт навіть не підозрює про неї. Лишається хіба сподіватися, що не весь карний розшук зіплений з одного тіста. Бо ж серед співробітників є чотири жінки.

Як завжди, коли Адамберг поринав у роздуми, він забував про зовнішній світ і занурювався в тишу, що межувала з урочистістю. За десять хвилин він легко виринув з неї, знайшов у шухлядках список зі своїх двадцяти семи, включно з Дангларом, співробітників і намагався запам'ятати їхні прізвища, пошепки повторюючи їх. Потім він написав на полях: Вуха, Жорстокість – Ноель; Ніс, Брови, Жінки – Фавр.

Він знову пішов випити кави – через зустріч з Маріз йому не вдалося поїсти першого разу. Їм ще не привезли ні кавовий автомат, ні їжу. Працівники воювали за три стільці і папір. Електрики встановлювали розетки для системних блоків комп'ютерів, а на вікна чіпляли ґрати. Немає ґрат – немає й злочинів. Убивці зачекають на закінчення робіт. Тож можна піти на вулицю помріяти і допомагати знервованим жінкам на тротуарі. Можна піти подумати про Камілу, яку він не бачив уже понад два місяці. Якщо він не помиляється, вона має повернутися завтра. Або післязавтра, він уже й не пригадував точно.

V

У вівторок зранку Жос дуже обережно поводився з кавовою гущею, уникав будь-якого необережного жесту. Йому погано спалося. Певно, це через ту недосяжну кімнату, яка все витанцьовувала в нього перед очима.

Він важко всівся за стіл перед тарілкою, хлібом і сосискою, а тоді критично оглянув п'ятнадцять метрів, які винаймав: укриті тріщинами стіни, кинутий на підлогу матрац і туалет на сходовому майданчику. Звісно, за дев'ять тисяч франків він міг би собі дозволити й кращу оселю, але половина заробленого щомісяця вирушала до його матері в Гільвінек. Не можна грітися в теплі, коли знаєш, що твоїй матері холодно – таке життя, так просто і складно водночас. Жос знав: грамотій брав невелику плату, бо пансіон свій тримав не зовсім законно. Та й правда, що Декамбре не належав до тих експлуататорів, які здеруть з вас останнє за сорок кубічних метрів у Парижі. Лізбет узагалі жила безплатно: вона лише робила покупки, готувала вечерю й прибирала у спільній ванній кімнаті. В усьому решта Декамбре порядкував сам: пилюсосив, мив підлогу в спільних кімнатах, накривав на стіл перед сніданком. Варто було визнати, що у свої сімдесят років грамотій чудово давав усьому раду.

Жос повільно жував вологий хліб і в піввуха слухав радіо, аби не проґавити морський прогноз погоди, який щоранку записував. А в грамотія добре жити. З одного боку, це за два кроки від Монпарнаського вокзалу (раптом що). Крім того, там просторо, є батареї, ліжка на ніжках і килими з торочками. Коли Лізбет тільки оселилася в нього, то багато днів поспіль любила ходити теплими килимами босоніж. А ще там пропонували вечерю. Жос тільки й вмів, що смажити окунів, відкривати устриць та заковтувати молюсків. Тож виходило, що він щовечора харчувався консервованою їжею. І нарешті, була ще й Лізбет, яка мешкала в сусідній спальні. Ні, він би

ніколи не доторкнувся до Лізбет своїми шорсткими руками, ще й з двадцятип'ятирічною різницею у віці. Варто віддати належне Декамбре, він також завжди ставився до неї з повагою. Лізбет розповідала йому жахливу історію про той перший вечір, коли вона простяглася на килимі. Ну а аристократ навіть не повів бровою. Це шляхетно. От що означає мати голову на плечах. Жос теж мав голову на плечах, і не гіршу за аристократову. Бо Ле Герни, може, й мужлаї, але точно не розбійники.

Ось тут і зарито собаку. Декамбре вважає його мужлаєм, а тому ніколи не пустить в ту кімнату, марно й мріяти. І про Лізбет, і про батареї, і про вечери.

Жос досі розмірковував про це, коли висипав листи зі своєї урни годину по тому. Він миттєво помітив великий конверт кольору слонової кістки і швидко відкрив його. Тридцять франків. Гонорари ростуть самі собою. Він кинув погляд на текст, навіть не змушуючи себе дочитувати його до кінця. Мудрагельські теревені цього божевільного починали набридати йому. А потім моряк механічно розділив листи на «читабельні» й «нечитабельні». На другу купу він поклав таке послання: *«Декамбре – педик, він сам плете своє мереживо»*. Те саме, що і вчора, тільки в іншому порядку. Не надто кмітливо, хлопче. Певно, довго вони так ходитимуть по колу. Коли Жос відкладав це повідомлення у брак, то завагався на мить довше, ніж учора: віддай мені кімнату, інакше я все-все прочитаю. Шантаж – ніде правди діти.

О восьмій двадцять вісім Жос уже стояв на касі, готовий розпочинати. Всі поставали на свої місця, неначе танцюристи, що виконують балет уже понад дві тисячі разів: Декамбре – на своєму ґанку, опустивши очі до книги, праворуч, у маленькому натовпі – Лізбет, ліворуч – Бертен, який сховався за смугастими червоно-білими шторами «Вікінга»; Дамас спирається спиною на вітрину «Рол-Райдера», примостившись неподалік від мешканки четвертої кімнати Декамбре, що майже сховалася за деревом, і нарешті

знайомі обличчя aficionados^[12], які стали навкруг нього колом. Кожен за звичкою обрав те саме місце, що й учора.

Жос розпочав випуск оголошень:

– Один. Шукаю рецепт кексу, щоб зацукровані фрукти не опадали на дно. Два. Ти марно зачиняєш двері, аби сховати свій бруд. Господь Бог розсудить і тебе, і твою шльондру. Три. Елен, чому ти не прийшла? Вибач мені за все, що я тобі заподіяв. Підпис: Бернар. Чотири. У сквері загубилися шість кульок для гри в петанк^[13]. П'ять. Продаю «Кавасакі» ZR7750, 1999 року випуску, пробіг 8500 км, червоний, із сигналізацією, вітровим склом і захистом картера. Ціна 3000 франків.

У натовпі здійнялася рука якогось неофіта, що хотів продемонструвати свій інтерес до оголошення. Жосу довелося перерватися.

– Потім у «Вікінгу», – трохи неґречно відказав він.

Рука присоромлено опустилася так само швидко, як і піднялася.

– Шість, – продовжив Жос. – Я не продаю м'ясо. Сім. Розшукується фургон для піци з вітриною, правами категорії VL і піччю для шести піц. Вісім. Молодь, що грає на барабані. Наступного разу звернуся в поліцію. Дев'ять...

Декамбре нетерпляче чекав на оголошення ерудита, а тому не надто уважно прислухався до решти повідомлень. Лізбет занотувала в блокнот номер оголошення про продаж провансальських трав, а тепер настала черга морського прогнозу погоди. Декамбре приготувався, затиснувши кінчик олівця в долоні.

– ... від семи до восьми, поступово зменшиться до п'яти-шести, а тоді повернеться в західний сектор з інтенсивністю від трьох до п'яти після обіду. На морі буря, дощі, зливи стихають.

Жос дійшов до шістнадцятого оголошення, і Декамбре впізнав його з першого слова.

– А опісля вирушив я три крапки річкою, і зійшов я на берег на тому боці міста, а коли ніч огорнула землю, то зайшов я в дім дружини три

крапки і насолоджувався її компанією, а тоді, здолавши чимало перепон, підкорив її собі. Вдовольнившись, я пішов геть пішки.

Зависла збентежена тиша, яку Жос швиденько розвіяв кількома наступними оголошеннями, цього разу набагато зрозумілішими, а тоді перейшов до Сторінки історії. Декамбре скривився. Він не встиг записати все, бо текст виявився надто довгим. Він нагострив вуха, щоби послухати про долю «Декларації Прав Людини», французького корабля, озброєного 74 гарматами, який повертався додому з програної ірландської кампанії 14 січня 1797 року з 1350 людьми на борту.

– Його переслідували два англійські кораблі, «Невтомний» і «Амазонка», і після нічного бою він сів на мілину біля пляжу Канте.

Жос заховав свої папери за пазуху.

– О Жосе! – вигукнув хтось. – А скільки людей урятувалося?

– Нікому не дано знати все, – відповів Глашатай з ноткою торжества.

Перед тим, як віднести свою сцену до Дамаса, Жос перетнувся поглядом з Декамбре. Подумав було підійти до нього, та вирішив владнати це питання після опівденного випуску. Ковток кальвадосу додасть йому сміливості розпочати.

О дванадцятій сорок п'ять Декамбре гарячково записував нове повідомлення:

– Дванадцять. Магістрати встановлять список правил, яких треба дотримуватися, і розвісять їх на розі всіх вулиць, аби ніхто не лишився в невіданні. Три крапки. Вони поввивають собак і котів; голувів, кроликів, курчат і курей. Осовлива увага приділятиметься чистоті вудинків і вулиць; накажуть вичистити міські клоаки й околиці, ями, повні лайна і води стоячої три крапки або принаймні висушити їх.

Жос уже сів у «Вікінзі» пообідати, як до нього підійшов Декамбре. Старий відчинив дверцята бару, й Бертен подав йому пива на червоній картонній підставці з двома нормандськими левами,

виготовленій на спеціальне замовлення закладу. Для оголошення обіду господар ударив кулаком по мідній табличці, що висіла над прилавком. Щодня, перед обідом і вечерею, Бертен бив у свій гонг, спричиняючи громоподібну луку, від якої зривалися з місця всі голуби на майдані, і в стрімкому потоці пернатих і двоногих закликав усіх зголоднілих до «Вікінга». Таким чином Бертен нагадував усім, що прийшла обідня пора, а також віддавав шану своїм войовничим предкам, про яких мали знати всі. По материнській лінії Бертен був Тутеном, і етимологія свідчила, що він прямий нащадок Тора, скандинавського бога грому. Якщо хтось і сумнівався у цій сміливій інтерпретації, як, наприклад, Декамбре, то він би все одно не наважився препарувати таке розкішне генеалогічне дерево і тим самим знищити всі мрії чоловіка, що ось уже тридцять років мив склянки на паризькій бруківці.

А його ексцентричність прославила «Вікінг» далеко за межі кварталу, тому заклад завжди був переповненим. Високо піднявши пиво, Декамбре підійшов до столика, за яким сидів Жос.

– Чи можу я до вас звернутися з питанням? – промовив він до моряка, не сідаючи.

Жос мовчки підвів свої маленькі блакитні очі на старого і продовжував жувати м'ясо. Хто ж це прохопився? Бертен? Дамас? Невже Декамбре зараз пошле його подалі з усіма мріями про кімнату, аби лиш пихато продемонструвати, що такому мужлаю, як він, нема місця в пансіоні з килимами? Якщо Декамбре захоче образити його, то він зачитає всі відбраковані листи. Жос жестом запропонував грамотію сісти.

– Дванадцять оголошення, – почав Декамбре.

– Я знаю, – здивовано відповів Жос. – Воно химерне.

Отже, бретонець також помітив це. Завдання спрощується.

– У нього були й попередники, – сказав Декамбре.

– Ага, тижнів зо три.

– Мені цікаво, чи ви часом їх не зберігаєте?

Жос намастив хліб соусом, проковтнув скибку, а тоді схрестив руки на грудях.

– І що з того? – запитав він.

– Я б хотів перечитати їх. І якщо ви не проти, – додав він, вдивляючись у вперту фізіономію бретонця, – то міг би купити їх у вас. Усі, які ви маєте, а також ті, які будуть.

– То що ж, виходить, це не ви?

– Я?

– Людина, що підкидає їх в урну. Мені цікаво було. Зрештою, це дуже у вашому стилі, всі ці старовинні фрази, які неможливо зрозуміти. Але якщо ви хочете їх купити, то точно не ви їх написали. Логічно.

– Скільки?

– У мене не всі збереглися. Лише останніх п'ять.

– Скільки?

– Прочитане оголошення, – відповів Жос, показуючи на тарілку, – це наче обгризене ягня: воно нічого не варте. Я їх не продаю. Ле Герни, може, й мужлаї, але не розбійники.

Декамбре кинув на нього повний розуміння погляд.

– Отже? – знову запитав Декамбре.

Жос завагався. Чи можна виторгувати кімнату за п'ять безглузвих папірців?

– Здається, одна з ваших кімнат звільнилася, – пробелькотів він.

Обличчя Декамбре завмерло.

– У мене вже є претенденти, – тихо відповів Декамбре. – І вони посідають пріоритетнішу позицію, ніж ви.

– Ясно, – сказав Жос. – Лишіть при собі свої побрехеньки. Ерве Декамбре просто не хоче, щоб якийсь мужлай прийшов і топтав його килими. Так же сказати простіше, правда? Щоби потрапити до вас, треба бути типом із рекомендаційними листами. Ну або Лізбет. Ні одним, ні іншим стати мені не судилося.

Жос випив своє вино і з дзенькотом поставив посудину на стіл. Потім знизав плечима і враз заспокоївся. Ле Герни й не таких

бачили.

– Гаразд, – сказав Жос, наливаючи собі черговий келих. – Ну й лишайтесь зі своєю кімнатою. Зрештою, я можу зрозуміти. Ми різного поля ягоди, ось і все. І що з цим поробиш? Можете забрати ті папірці, якщо вони вас аж так цікавлять. Приходьте ввечері до Дамаса, перед випуском о шостій десять.

У домовлений час Декамбре прийшов у «Рол-Райдер». Дамас був зайнятий, підбираючи ролики юному клієнту, і його сестра жестом запросила старого за касу.

– Месьє Декамбре, – почала вона, – якби ж ви сказали йому, що треба одягнути светр. Він же застудиться – у нього не настільки міцні бронхи. Я точно знаю: ви можете на нього вплинути.

– Я вже казав йому, Марі-Бель. Йому потрібно багато часу, щоб зрозуміти.

– Знаю, – сказала молода жінка, прикусивши губу. – Але якби ви ще раз спробували...

– Я поговорю з ним якомога швидше, обіцяю. Моряк тут?

– У комірчині, – відповіла Марі-Бель і жестом показала на двері.

Декамбре зігнувся під підвішеними колесами велосипедів, прослизнув між рядами скейтів і потрапив до майстерні, від підлоги до стелі заповненої роликами всіх різновидів. Один куток комірчини належав Жосу та його урні.

– Усе ваше я поклав на край столу, – сказав Жос, не повертаючи голови.

Декамбре взяв папірці і швидко проглянув їх.

– А ось і вечірнє послання, – додав Жос. – Передостаннє. А псих набирає обертів. Тепер я отримую його листи тричі на день.

Декамбре розгорнув аркуш і прочитав:

– І перш за все, щов уникнути інфекції, із землі повсталої, трева вулиці чистими тримати і вудинки на них, і нечистоти привирати, як людські, так і звірячі. Увагу проявляти осовливу трева до вазарів,

де м'ясо продають, риву і тельвухи, і де цілими купами гниють рештки...

– Не знаю я такого м'яса – «риви», – сказав Жос, не розгинаючись над своєю купою.

– Дозвольте зазначити, але це риба.

– Знаєте що, Декамбре, я, звісно, хочу лишатися культурним, але не пхайте носа не в свої справи. Бо ми, Ле Ґерни, читати вміємо. Ніколя Ле Ґерн оповісником був ще за Другої імперії. І заради Бога, не вам мені пояснювати різницю між ривою і рибою.

– Ле Ґерне, це копії стародавніх текстів сімнадцятого століття. Цей тип переписує їх дослівно, таким самим шрифтом. У той час «б» писали майже так само, як і «в». Так само в опівденному оголошенні не було жодних «вудинків» чи «вазарів». І тим більше нікого не «ввивали».

– Що, знову «б»? – сказав Жос уже гучніше і підвівся.

– Так, «б», Ле Ґерне. Будинки, вбивати, риба. Стародавні «б» схожі на «в». Подивіться самі, вони ж зовсім не однакові, якщо їх розглянути ближче.

Жос вирвав папірець у нього з рук і почав роздивлятися літери.

– Ну гаразд, – сказав він ображено, – припустімо. І що далі?

– Це просто, аби полегшити вам читання, не більше. Я не мав наміру вас образити.

– Проте саме це і зробили. Забирайте ваші кляті папірці і самі забирайтеся. Бо читання – це все ж таки моя робота. Я не втручаюся у ваші справи.

– Тобто?

– Тобто я знаю чимало про вас зі своїх доносів, – сказав Жос, указуючи на купу «нечитабельного». – Як мені одного вечора нагадав прапрадід Ле Ґерн, в людських головах не саме лише добро. На щастя, я відділяю зерно від полови.

Декамбре зблід і взявся шукати дзиґлик, щоб присісти.

– Господи, – сказав Жос. – Та не треба вам так хвилюватися через це.

- А ці доноси, Ле Герне, вони досі у вас?
- Так, я відклав їх у брак. Вони вас цікавлять?

Жос покопирсався в купі «нечитабельного» і простягнув старому два листи.

– Зрештою завжди корисно знати ворога в обличчя, – сказав він. – Попереджений, отже озброєний.

Жос дивився, як Декамбре розгортав папірці. Його руки трусилися, і, можливо, вперше Жосу стало шкода старого грамотія.

– Та ви не дуже переймайтеся, – сказав він. – Це якийсь виродок. Якби ви знали, скільки всього мені доводиться читати. А свиням місце у хліві.

Декамбре прочитав дві цидулки, поклав їх собі на коліна і кволо всміхнувся. Жосу здалося, ніби до старого знову повертається нормальне дихання. Чого ж боявся цей аристократ?

– Нема нічого поганого у плетінні мережива, – впевнено сказав Жос. – Мій батько, наприклад, плів неводи. Масштаб різний, але принцип же той самий, правда?

– Правда, – сказав Декамбре, повертаючи йому повідомлення. – Але краще, якщо про це не буде відомо широкому загалу. Люди – вузьколобі.

– Дуже вузьколобі, – погодився Жос і повернувся до роботи.

– Мама навчила мене мереживу. А чому ви не зачитали ці повідомлення під час випуску?

– Бо я не люблю дурнів, – сказав Жос.

– Але ж мене ви також не любите, Ле Герне.

– Справді. Але дурнів не люблю ще більше.

Декамбре підвівся і відійшов. Коли він уже дійшов до дверей, розвернувся.

– Кімната ваша, Ле Герне, – сказав він.

VI

Коли близько тринадцятої години Адамберг переступав поріг будівлі кримінального розшуку, його зупинив незнайомий лейтенант.

– Лейтенант Морель, комісаре, – представився чоловік. – Якась молода жінка чекає у вашому кабінеті. І хоче мати справу лише з вами. Якась Маріз Петі. Вона там уже понад двадцять хвилин. Я дозволив собі зачинити двері, бо Фавр поривався покращувати її настрій.

Адамберг насупив брови. Вчорашня жінка, історія з графіті. Господи, він її аж надто заспокоїв. Якщо вона збирається щодня тут сповідатися, справи значно ускладняться.

– Я зробив дурницю, комісаре? – запитав Морель.

– Ні, Морелю, це моя провина.

Морель. Високий, худий, чорнявий, прищавий, вразливий, з великими щелепами. Прищі, Великі щелепи, Чутливість – Морель. Трохи насторожено Адамберг зайшов у свій кабінет і сів за стіл, кивнувши головою.

– Ох, комісаре, мені дуже прикро знову набридати вам, – почала Маріз.

– Хвилинку, – сказав Адамберг, витягуючи з шухляди папірець. Стиснувши в руках ручку, він опустив очі до паперу. Брудний трюк лягавих і різноманітних керівників, до якого вдаються, щоб створити провалля, продемонструвати співрозмовнику його абсолютну мізерність. Адамберг такого не любив. Ти вважаєш себе людянішим за лейтенанта Ноеля, який хвацько застібає куртку, а виявляється, здатен і на гірше. Маріз миттєво змовка й опустила голову. Адамберг побачив у цьому звичку до несправедливих докорів керівництва. Вона була гарненькою, а коли нахилилася, у вирізі блузки виднілися обриси її грудей. Ну ось, вважаєш себе шляхетнішим за бригадира Фавра, а мислите ви одними категоріями. На аркуші Адамберг повільно записав: Прищі, Великі щелепи, Чутливий – Морель.

– Так? – сказав він, підвівши голову. – Вам досі страшно? Маріз, ви ж пам'ятаєте, що це кримінальний розшук? І якщо вам надто тривожно, то, може, лікар допоможе більше, ніж лягавий?

– Ну, можливо.

– Гаразд, – сказав Адамберг, підводячись. – Годі себе накручувати, графіті ще ніколи нікого не з'їли. – Він широко прочинив двері і посміхнувся їй, пропонуючи вийти.

– Але, – сказала Маріз. – Я ж вам ще не розповіла про інші будинки.

– Які інші будинки?

– Дві багатоповерхівки на іншому боці Парижа, у Вісімнадцятому окрузі.

– І що з того?

– Чорні четвірки. Вони з'явилися на всіх дверях, і то ще тиждень тому, навіть раніше, ніж у моєму будинку.

Адамберг на мить заляк, а тоді м'яко зачинив двері і жестом показав молодій жінці на стілець.

– Комісаре, графери, – сором'язливо запитала Маріз, знову сідаючи, – вони ж розмальовують свій район, хіба ні? Тобто я хочу сказати, вони ж працюють на обмеженій території? Вони ж не розмальовують один будинок, а потім інший на іншому боці міста, чи як?

– Хіба що вони живуть у різних кутках Парижа.

– Ну так. Але загалом же такі банди, вони з одного району, хіба ні?

Адамберг промовчав, а тоді дістав свій записник.

– Як ви дізналися?

– Я водила сина до фоніатра, у нього дислексія. Під час заняття я завжди чекаю в кав'ярні внизу. Гортала районну газету, ну, знаєте, новини округу і політика. Так цьому присвятили цілу колонку. У багатоповерхівці на вулиці Пуле та в іншій, на вулиці Коленкур, усі двері розмалювали цими четвірками.

Маріз ненадовго змовкла.

– Я принесла вам вирізку, – сказала вона і поклала на стіл папірець. – Аби ви бачили, що я не розповідаю вам тут байки. Я хочу сказати, що не намагаюся привернути вашу увагу чи щось на кшталт того.

Доки Адамберг проглядав статтю, молода жінка підвелася, щоб іти геть. Адамберг кинув погляд на порожній смітник для папірців.

– Секунду, – сказав він. – Почнімо з самого початку. Ваше прізвище, адреса, малюнок тієї четвірки і все решта.

– Але я вам уже все розповіла вчора, – трохи збентежено відповіла Маріз.

– Краще почнімо все спочатку. Самі розумієте, для надійності.

– Ну гаразд, – зітхнула Маріз і знову слухняно сіла на стілець.

Коли Маріз пішла, Адамберг надумав прогулятися. Він міг нерухомо просидіти на стільці не більше однієї години. Вечері в ресторані, кіносеанси, концерти, довгі вечори у глибоких кріслах, які починаються зі щирого задоволення, завжди завершуються фізичним стражданням. Нав'язливе бажання встати і піти або принаймні просто встати не раз змушувало його обірвати розмову, перегляд фільму чи слухання музики. У цієї незручної особливості були свої переваги. Вона дозволяла зрозуміти той стан, який інші люди називають нервовістю, нетерплячістю, нагальністю – абсолютно незбагненні стани у всі інші моменти життя. Та варто було підвестися або ж піти кудись – і вся нетерплячість минала, наче її й не було. Адамберг знову повертався до свого звичного ритму життя – повільного, спокійного, постійного. Він прийшов назад у кримінальний розшук, так нічого і не обміркувавши, але з чітким відчуттям, що ці четвірки – не графіті, не підлітковий жарт і навіть не комічна помста. Було щось тривожне у цій низці цифр, потаємний неспокій.

Коли Адамберг зайшов у приміщення кримінального розшуку, то також знав, що про це небажано розмовляти з Данґларом. Данґлар ненавидів, коли комісар викладав ідеї, в основі яких –

необґрунтовані відчуття. Заступник вважав, що саме вони – джерело усіх поліційних негараздів. У ліпшому разі він називав це даремно втраченим часом. І марно Адамберг намагався пояснити йому, що витрачати час зовсім не означає втрачати його. Данґлар відмовлявся прийняти цю незаконну систему мислення, позбавлену раціонального зерна. Проблема Адамберґа полягала в тому, що іншої системи він і не знав. Ба більше: це була не просто система, переконання чи примха – йшлося про єдиний прийнятний для нього стиль життя.

Данґлар сидів у своєму кабінеті і перевіряв мережу щойно підключених комп'ютерів. Його погляд обважнів від ситного обіду.

– Мені не вдається перенести папку з відбитками з Префектури, – промимрив він прибулому Адамберґу. – Чорт забирай, та що вони там роблять? Що за затримка? Авангард ми чи не авангард?

– Усе владнається, – заспокійливо мовив Адамберг. Він не надто вже й переймався, адже завжди намагався мати якомога менше справ з комп'ютерами. Відсутність у нього технічного хисту зовсім не бентежила капітана Данґлара, який з радістю оперував базами даних і перехресними посиланнями. Записування, класифікація та різноманітні маніпуляції з папками абсолютно пасували його раціональній свідомості.

– У вас на столі записка, – сказав він, не підводячи очей. – Донька Королеви Матільди. Вона повернулася з подорожі.

Данґлар завжди називав Каміллу «донькою Королеви Матільди». Колись давно ця Матільда справила незабутнє естетичне і чуттєве враження на Данґлара. Він обожнював її, як ікону, і значна частина його пошани поширювалася на її доньку Каміллу. Данґлар вважав, що Адамберг не настільки уважний і турботливий щодо Камілли, як мав би бути.

Адамберг чітко відчував це у буркотінні та німих докорах свого заступника, який, однак, як справжній джентльмен намагався не лізти в справи інших людей. Цієї миті Данґлар дорікав йому (не сказавши при цьому ні слова!), що Адамберг більше двох місяців не

цікавився новинами від Камілли. А ще за те, що минулого тижня він одного вечора зустрів комісара з якоюсь дівчиною. Чоловіки тоді привіталися мовчки.

Адамберг пройшов за спиною свого заступника і з хвилику подивився на лінії, що скакали екраном.

– Знаєте, Данґларе, є один тип, який розважається малюванням чорною фарбою на дверях будинків вигадливих четвірок. Уже в трьох багатоповерхівках. Одна – в тринадцятому окрузі і дві у вісімнадцятому. Я от що собі думаю: може, варто заскочити туди?

Пальці Данґлара нависли над клавіатурою.

– Коли? – запитав він.

– Наприклад, зараз. Треба попередити фотографа.

– Навіщо?

– Звісно, щоб зробити фотографії, перш ніж люди не змили їх. Якщо вже не змили.

– Але навіщо? – повторив Данґлар.

– Не подобаються мені ці четвірки. Зовсім не подобаються.

Ось і все. Найстрашніше вже сказано. Данґлар боявся фраз, які починаються словами «Мені не подобається це» або «Мені не подобається те». Лягавому не має щось подобатися чи не подобатися. Він має гарувати і думати, гаруючи.

Адамберг зайшов у кабінет і побачив залишену Каміллою записку. Якщо він вільний, вона може заскочити сьогодні ввечері.

А якщо зайнятий, чи не міг би він попередити її про це? Адамберг кивнув. Звісно ж, він вільний.

Задоволений життям, він підняв слухавку і викликав фотографа. Враз у кабінет зайшов похмурий, але заінтригований Данґлар.

– Данґларе, який вигляд мав фотограф? – запитав Адамберг. – І як його звати?

– Три тижні тому вас познайомили з усією командою, – відповів Данґлар. – Ви потиснули руки всім чоловікам і жінкам. А з фотографом навіть розмовляли.

– Може, й так, Данґларе. Дуже навіть імовірно. Але це не дає відповіді на мої запитання. Який він? І як його звати?

– Даніель Бартено.

– Бартено, Бартено, не легко запам'ятати. Зовнішність?

– Сухоребрий, активний, жвавий. Часто усміхається.

– Характерні риси?

– Багато веснянок і майже руде волосся.

– Добре, дуже добре, – сказав Адамберг, витягуючи аркуш із шухляди.

Він нахилився над столом і записав: «Сухоребрий, рудий фотограф».

– Як ви кажете його звати?

– Бартено, – відкарбував Данґлар. – Даніель Бартено.

– Дякую, – сказав Адамберг, занотовуючи прізвище у свій записник. – Ви помітили, що в команді є один дурень? Тобто я кажу «один», але ж, може, їх і більше.

– Фавр, Жан-Луї.

– Так, він.

– І що ми будемо з цим робити?

Данґлар розвів руки.

– О, це питання світового масштабу, – сказав він. – Виховуватимемо?

– Старий, це займе років п'ятдесят, не менше.

– А що ви збираєтеся робити з тими четвірками?

– Ох, – відповів Адамберг. Він розгорнув блокнота на сторінці з малюнком Маріз. – Ось які вони.

Данґлар краєм ока зиркнув на малюнок і повернув його Адамберґу.

– Там скоєно злочин? Насилля?

– Лише ці рисочки пензликом. Ну що, варто пройти подивитися? Доки тут немає ґрат, усі справи перенаправляють на Набережну Орфевр^[14].

– Але ж це не причина робити невідомо що. Потрібно все організувати.

– Це не невідомо що, Данґларе. Запевняю вас.

– Графіті.

– І відколи це графери розмальовують сходові майданчики, та ще й у трьох різних місцях?

– Жартівник? Художник?

Адамберг повільно похитав головою.

– Знаю, старий, – сказав Адамберг, виходячи. – Знаю.

Фотограф зайшов у коридор і пробирався крізь будівельне сміття. Адамберг потиснув йому руку. Сказане Данґларом ім'я миттєво вилетіло з голови. Певно, найкраще носити нагадування з собою у блокноті, щоб можна було миттєво подивитися. Він займеться цим завтра, бо цього вечора в нього Камілла, а Камілла – важливіша за Бретонно чи яке там у нього прізвище. Його наздогнав Данґлар.

– Доброго дня, Бартено, – сказав він.

– Доброго дня, Бартено, – повторив Адамберг, вдячно глянувши на заступника. – Рушаємо. На авеню Італії. Абсолютно чиста робота – сфотографуєте мистецтво.

Краєм ока Адамберг бачив, як Данґлар одягає свою куртку й ретельно обсмикує поли, щоб вона правильно сіла.

– Я їду з вами, – пробуркотів він.

VII

Жос ішов по вулиці Гете зі швидкістю трьох з половиною вузлів. Відучора він запитував себе, чи добре все розчув? Невже старий грамотій справді промовив: «Кімната ваша, Ле Герне»? Авжеж, він усе добре почув, але чи *справді* це означало саме те, що мав на увазі Жос? Невже це справді означало, що Декамбре віддасть йому кімнату? З килимом, Лізбет і вечерею? Йому, мужлаю з Гільвінека? Звісно, саме це й малося на увазі. Що ж іще? А раптом, сказавши вчора таке, Декамбре сьогодні прокинувся засмученим і вирішив піти навспак? Чи не підійде старигань до нього після сеансу новин, аби повідомити, що йому дуже шкода, але кімната вже зайнята, і це лише питання пріоритету?

Ага, саме так і трапиться. Але не потім, а прямо зараз. Цьому старому позеру, старому боягузові просто відлягло від серця, що Жос не винесе його таємне мереживо на майдан. І в неконтрольованому пориві він віддав морякові кімнату. А зараз він її забере. Ось який він, Декамбре. Зануда і падлюка. Жос завжди про це знав. Розлючений Жос зняв свою урну і без особливих церемоній висипав її вміст на стіл у «Рол-Райдері». Якщо цього ранку йому трапиться якесь образливе для грамотія повідомлення, то, цілком імовірно, він його прочитає. Падлюка падлюкою поганяє. Він нетерпляче проглянув послання, але нічого такого не знайшов. Натомість знайшовся грубий конверт кольору слонової кістки і тридцять франків усередині.

– Ось цей, – пробурмотів Жос, розгортаючи аркуш, – довго ще від мене не відчепиться.

З іншого боку, це не так уже й погано. Сам тільки псих приносив йому сотню франків на день. Жос зосереджено читав.

Videbis animalia generata ex corruptione multiplicari in terra ut vermes, ranas et muscas; et si sit a causa sub-terranea videbis reptilia habitantia in

cabernis exire ad superficiem terrae et dimittere ova sua et aliquando mori. Et si est a causa celesti, similiter volatilia.

– Лайно, – сказав Жос. – Італійська.

Коли о восьмій двадцять вісім Жос виліз на свою сцену, то миттєво переконався, що Декамбре на місці, біля своїх дверей. Уперше за два роки моряк стривожився, побачивши старого. Так, він був там – бездоганий у своєму сірому костюмі. Рукою аристократ підправив срібне волосся й розгорнув обтягнену шкірою книгу. Жос кинув на нього злий погляд, а тоді взявся гучним голосом читати перше оголошення.

Йому здалося, що сеанс сьогодні завершився швидше, ніж раніше, адже його брала нетерплячка подивитися, як Декамбре відмовлятиметься від свого слова. Навіть фінальну сторінку «Історії Франції для всіх» він зачитав якось похапцем, за що ще більше розсердився на грамотія.

– *Французький пароплав, – різко завершив він. – Вантажопідйомністю 3 тисячі тонн, ударився об скелі Панмарка, тоді дрейфував до Торша і там остаточно потонув. Екіпаж загинув.*

Коли випуск закінчився, Жос намагався з максимальною байдужістю віднести касу до крамнички Дамаса, який саме піднімав ролети. Чоловіки потисли одне одному руки. Рука Дамаса виявилася холодною. Навіть у таку погоду він досі носив жилет. Точно підхопить застуду, дограється.

– О восьмій вечора у «Вікінзі» на тебе чекає Декамбре, – сказав Дамас, ставлячи горнятка з кавою.

– А він не міг сам це повідомити?

– Увесь день у нього зустрічі.

– Можливо, але я не його слуга. Він тут не встановлює закони, цей аристократ.

– А чому ти називаєш його аристократом? – здивовано запитав Дамас.

– Ех, Дамасе, прокинься. Декамбре – аристократ, не бачиш?

– Ніц про те не знаю. Ніколи не цікавився. Що б там не було, а він дуже бідний.

– Так бувають же і збіднілі аристократи. Такі поводяться навіть ще аристократичніше.

– Он як, – сказав Дамас. – Я не знав.

Дамас долив гарячої кави, ніби й не помітивши невдоволеного виразу обличчя бретонця.

– Щодо светра. Ти одягнеш його сьогодні чи завтра? – трохи роздратовано поцікавився Жос. – Тобі не здається, що твоя сестра хвилюється, ні?

– Скоро, Жосе, скоро.

– Не вважай це образою, але чому ти взагалі ніколи не миєш голову?

Дамас здивовано глянув на Жоса, відкидаючи своє довге, темне хвилясте волосся за плечі.

– Моя мама казала, що волосся – це статок чоловіка, – казав Жос. – А глянувши на тебе, не скажеш, що ти процвітаєш.

– Воно брудне? – спантеличено запитав юнак.

– Трохи так. Не вважай за образу. Це ж тобі на користь, Дамасе. У тебе гарне волосся, і ти маєш дбати про нього. Хіба сестра ніколи тобі не каже про це?

– Звісно. Я весь час забуваю.

Дамас схопив кінчики волосся і роздивився їх.

– Маєш рацію, Жосе. Саме це я зараз і зроблю. Можеш постерегти крамничку? Марі-Бель не повернеться раніше десятої.

Дамас жваво підскочив, і Жос бачив, як він перетнув майдан і побіг до аптеки. Моряк зітхнув. Бідний Дамас. Він такий добрий, хороший, а клепки в голові бракує. Останнє ладен віддати. Пряма протилежність аристократу. У того в голові все на місці, зате в серці нема нічого. Несправедливо влаштоване життя.

Удар у Бертенів гонг пролунав о восьмій годині п'ятнадцять хвилин. Дні ставали коротшими, і майдан вже заповнили тіні і сонні голуби. Жос сердито плівся у «Вікінг». Декамбре він помітив за

дальнім столиком перед двома карафками з червоним вином. Старий убрався у темний костюм, краватку і білу сорочку, потерту біля коміра. Він читав – єдиний з усього товариства, що зібралося у «Вікінгу». У нього був цілий день, щоб приготувати свою промову, і Жос гадав, що все буде надзвичайно вишукано. Але йому все одно не вдасться надурити Ле Ґерна. Плавав він багато де і всякого набачився.

Не вітаючись, Жос важко всівся за стіл, і Декамбре наповнив два келихи.

– Дякую, що прийшли, Ле Ґерне, я б не хотів відкладати це на завтра.

Жос просто кивнув і глибоко ковтнув.

– Вони у вас? – запитав Декамбре.

– Хто?

– Оголошення за день, химерні оголошення.

– Я не тягаю все з собою. Вони у Дамаса.

– Ви їх пам'ятаєте?

Жос повільно почухав щоку.

– Був ще один тип, який розповідав про своє життя, без початку і кінця, як завжди, – сказав він. – І ще одне послання італійською, як цього ранку.

– Це латина, Ле Ґерне.

На мить Жос змовк.

– І взагалі, мені це не подобається. Читати листи, яких не розумієш, – не надто чесна робота. Чого він хоче, цей тип? Набриднути всім навколо?

– Цілком імовірно. Скажіть, будь ласка, а чи не могли б ви сходити за тими повідомленнями?

Жос випив свій келих і піднявся. Справа приймала несподіваний оберт. Він хвилювався, як і тієї ночі на морі, коли все стало хаосом і не було жодної точки опори. Вони гадали, що скелі по правому облавку, а на світанку з'ясувалося, що вони прямо по курсу на північ. Тоді він ледь уник катастрофи. Жос швиденько сховався за листами і

повернувся, розмірковуючи про те, а чи не перебуває зараз Декамбре по лівому облавку, коли Жос гадає, що він по правому. А тоді поклав три конверти кольору слонової кістки на стіл.

Бертен щойно приніс гарячі страви – ескалоп з картоплею по-нормандськи – і третю карафку. Жос накинувся на їжу, не чекаючи на Декамбре, який уголос читав опівденне повідомлення:

– *«Цього ранку я пішов у контору, і вказівний палець лівої руки у мене дуже болів через вивих, який я собі заробив, воюючи зі згадуваною вчора жінкою. (...) Моя дружина пішла в лазню (...) щоб помитися після довгого часу, який вона провела в пилуці будинку. Вона прикидається, ніби прийняла рішення бути відсьогодні дуже чепурною. Скільки це триватиме, я легко можу передбачити».* Я знаю цей текст, чорт забирай, – сказав старий, загортаючи листа назад у конверт, – та сприймаю, наче в тумані. Або я начитався забагато, або пам'ять мені зраджує.

– Секстант також іноді зраджує.

Декамбре знову наповнив келихи і взявся за наступне повідомлення:

– *«Terrae putrefactae signa sunt animalium ex putredine nascentium multiplicatio, ut sunt mures, ranae terrestres (...), serpentes ac vermes, (...) praesertim si minime in illis locis nasci consuevere».* Можна, я залишу його собі? – запитав він.

– Якщо це вам щось підкаже.

– Поки що нічого. Але я розгадаю, Ле Ґерне, розгадаю. Цей тип грається в кота-мишку, і вистачить одного слова, яке виведе мене на істинний шлях, я певен щодо цього.

– На шлях куди?

– До розгадки, чого ж хоче автор.

Жос стенив плечима.

– З вашим характером ви б ніколи не змогли працювати Оповісником. Бо якщо зупинятися на всьому, що ти читаєш, то настане край всьому. Ви не зможете більше зачитувати, бо захлинетеся словами. А Глашатай має бути вищим за такі речі. Через

мою урну проходили різні божевільні слова. От тільки я ніколи не бачив, щоб хтось платив більше, ніж встановлено за тарифом. Чи щоб хтось писав латиною, виводив «б» схожі на «в». І навіщо це все, спитати б?

– Аби лишатися сірим кардиналом. З одного боку, це ж навіть не він говорить, адже просто цитує тексти. Розумієте хитрість? Він навіть рук не намочив.

– Не довіряю я типам, які не мочать рук.

– З іншого боку, він обирає стародавні тексти, які мають сенс лише для нього. Псих причаївся.

– Скажу вам, – заговорив Жос, активно розмахуючи ножем, – що я не маю нічого проти старожитностей. Ви помітили, мій випуск навіть містить сторінку історії Франції? О, в мене це зі школи. Я дуже любив історію. Слухав, правда, не дуже, але все одно любив.

Жос доїв вечерю, і Декамбре замовив четверту карафку. Жос зиркнув на нього скося. А цей аристократ любить хильнути. А скільки ж він випив, доки чекав на Жоса! Моряк сам намагався підтримувати запропонований темп, але вже відчував, як поступово втрачає контроль. Він зиркнув на Декамбре, який, по правді, теж уже не скидався на надто тверезого. Точно, він напивається, щоб набратися хоробрості і поговорити про кімнату. Але Жос і сам відтягував розмову. Доки вони тут базікають про те і се, ніхто не зачіпає тему пансіону. А отже, домовленість досі чинна.

– У глибині душі я дуже любив викладача, – додав Жос. – Хай би він навіть говорив китайською, мені це все одно сподобалося б. Коли мене вигнали з пансіону, то сумував я лише за ним. У Трегіє було не до сміху.

– Та що ви в біса робили в Трегіє? Я гадав, що ви з Гільвінека.

– По правді, не робив нічого. Мене відправили в пансіон на перевиховання. Марно, тільки кігті обдерли. Два роки по тому мене відправили назад у Гільвінек, бо я погано впливав на товаришів.

– Я знаю Трегіє, – сказав Декамбре, знову наповнюючи келих.

– А вулицю Свободи знаєте?

- Так.
- Так там він і був, цей пансіон для хлопців.
- Так.
- Одразу за церквою Святого Роха [\[15\]](#).

– Так.

- Ви збираєтеся «такати» на все, що я кажу?

Декамбре знизав плечима, і повіки його обважніли.

Жос похитав головою.

– Ви налигалися, Декамбре, – сказав він. – На ногах не тримаєтеся.

- Я налигався, але Трегіє знаю. Одне не заважає іншому.

Декамбре спорожнив келих і жестом попросив Жоса налити ще.

– Дурне базікання, – сказав Жос, наповнюючи келихи. – Дурне базікання, щоб підлеститися до мене. Якщо ви гадаєте, що я такий дурний, що розм'якну від згадки про те, що якийсь тип бував у Бретані, то дуже помиляєтеся. Я не патріот, а моряк. Я знаю, що серед бретонців, як і серед інших, чимало бовдурів.

– Я також.

- Це ви про мене зараз кажете?

Декамбре м'яко похитав головою і надовго змовк.

– Але це правда, що ви знаєте Трегіє? – знову з упертістю п'яних людей узявся за своє Жос.

Декамбре кивнув і випив до дна.

– Ну, а я не дуже добре його знаю, – несподівано сумно сказав Жос. – Власник пансіону, отець Кермарек, повадився карати мене щонеділі. Тож місто я знав лише через шибки і через оповідки друзів. Пам'ять – невдячна штука. Я запам'ятав ім'я того гада, а прізвище вчителя історії – згадати не можу. А він єдиний, хто мене боронив.

– Дюкведік.

Жос повільно підвів голову.

- Як? – перепитав він.

– Дюкведік, – повторив Декамбре. – Прізвище вашого вчителя історії.

Жос примружив очі й нахилився над столом.

– Дюкведік, – підтвердив він. – Слухайте, Декамбре, ви шпигуєте за мною? Що вам від мене треба? Ви лягавий? Так і є, Декамбре, ви лягавий? Повідомлення – це все байки, кімната – це все байки! Все, що вам треба, – це запопасти мене своїм поліційним кодом!

– Ви боїтеся лягавих, Ле Ґерне?

– А вас це переймає?

– Справа ваша. Але я не лягавий.

– Дурниці. А звідки ви його знали, мого Дюкведіка?

– Це мій батько.

Жос, нерішучий і п'яний, так і заляк, поклавши лікті на стіл і випнувши щелепу.

– Дурниці, – пробелькотів він після хвилини мовчання.

Декамбре відгорнув ліву полу піджака і трохи невпевненим жестом намацав внутрішню кишеню. Витягнув гаманець і дістав з нього посвідчення особи, яке й простягнув бретонцю. Жос довго розглядав документ, ковзаючи пальцем по прізвищу, фотографії, місцю народження. Ерве Дюкведік, народився в Треґіє, вік – сімдесят років.

Коли він підвів голову, Декамбре приклав палець до губ. Тиша. Жос часто-часто закивав. Якесь таємниця. Він розумів це, навіть добряче нажлуктившись. Хоча у «Вікінзі» панував такий гамір, що можна було спокійно розмовляти без ризику, що тебе почують.

– А як же... «Декамбре»? – пробурмотів він.

– Вигадка.

Он як. Браво, браво, аристократе. Цього не віднімеш. Жосу знадобився час, щоб усе обмізкувати.

– Отже, – знову запитав він, – ви аристократ чи не аристократ?

– Аристократ? – перепитав Декамбре, ховаючи посвідчення назад у кишеню. – Ну скажіть, Ле Ґерне, якби я був аристократом, то чи напружував би очі, виплітаючи мереживо?

– Може, збіднілий аристократ?

– Аж ніяк. Просто збіднілий. Просто бретонець.

Жос випростався на стільці і почувався розгубленим, наче потаємні надії щойно розлетілися на друзки.

– Але увага, Ле Ґерне, – мовив Декамбре, – нікому ні слова.

– Лізбет?

– Навіть Лізбет цього не знає. Ніхто не має знати.

– Тоді чому ви це розповіли мені?

– Послуга за послугу, – пояснив Декамбре, спорожнивши свій келих. – За чесність я плачу тільки більшою чесністю. Якщо ви передумаєте щодо кімнати, кажіть прямцем. Я зрозумію.

Жос різко випростався.

– То ви берете? – запитав Декамбре. – Бо у мене є претенденти.

– Беру, – поспіхом відповів Жос.

– Отже, до завтра, – сказав Декамбре, підводячись. – І дякую за повідомлення.

Жос схопив його за рукав.

– Декамбре, а що в тих повідомленнях?

– Таємниці, гниляччя. І небезпека, я певен щодо цього. Щойно мене осяє, я вам скажу.

– Маяк, – трохи замріяно сказав Жос. – Коли побачите сяйво маяка.

– Точно.

VIII

Значну частину четвірок у тих трьох будинках уже витерли, особливо у Вісімнадцятому окрузі. Адже, за свідченнями мешканців, з часу акту вандалізму минуло вже вісімнадцять днів. От тільки ця акрилова фарба виявилася дійсно якісною. Від неї на дерев'яних дошках zostалися добре помітні чорнуваті сліди. Натомість у багатоповерхівці Маріз багато шедеврів досі лишилися недоторканими, тому Адамберг попросив фотографа зробити кілька світлин до того, як їх знищать.

Ті четвірки намальовано було від руки, а не через трафарет, однак усі вони мали спільні особливості: висота – сімдесят сантиметрів, ширина великої риски – не менше трьох. А ще всі вони були дзеркальними, з ніжкою і двома рисочками на кінчику.

– Чудова робота, правда? – звернувся він до Данґлара, який мовчав протягом усієї експедиції. – Вправний художник. Він малює, не відриваючи пензля, наче це китайський ієрогліф.

– Беззаперечно, – сказав Данґлар, уможовчуючись у машину праворуч від комісара. – Стиль графіки красивий, швидкий. У нього талант.

Фотограф поклав свої інструменти на заднє сидіння, і Адамберг м'яко рушив.

– А ці світлини термінові? – запитав Бартено.

– Зовсім, ні, – сказав Адамберг. – Принесіть мені їх, коли зможете.

– Можу за два дні, – запропонував фотограф. – Сьогодні ввечері маю зробити серію знімків для поліційного управління.

– До речі, щодо Управління. Не варто розповідати їм про це. Нехай ця маленька прогулянка залишиться між нами.

– Якщо в нього талант, – утрутився Данґлар, – він може бути художником.

– Ні, не думаю. Це ж не витвори мистецтва.

– Але їхня сукупність може стати витвором. Уявіть собі, якщо хлопець накидеться на сотню будинків, то про нього зрештою заговорять. Масштабний феномен, який бере у творчі заручники суспільство – чим вам не «інтервенціонізм»^[16]. За півроку ми вже знатимемо ім'я автора.

– Так, – сказав Адамберг. – Можливо, ви маєте рацію.

– Так і є, – утрутився фотограф.

Його прізвище враз зринуло у пам'яті Адамберга: Братено. Ні, Бартено. Сухоребрий, Рудий, Фотограф – Бартено. Дуже добре. Ну а щодо імені, нічого не вдієш: не можна ж вимагати від людини неможливого.

– У мене, в Нантеї, – вів далі Бартено, – був один кадр, який розмалював сотню міських смітників у червоний колір з чорними крапочками. Здавалося, ніби згряя велетенських сонечок атакувала місто, і кожне причепилося до стовпа, як до гігантської гілочки. І ось уже за місяць цей тип отримав роботу на найбільшій місцевій радіостанції. Тепер має серйозний вплив на місцеву культуру.

Адамберг мовчки вів машину, спокійнісінько маневруючи у шестигодинному заторі. Авто повільно під'їжджало до кримінального розшуку.

– Дещо не сходиться, – сказав він, зупинившись на червоне світло.

– Я бачив, – перервав його Данґлар.

– Що? – запитав Бартено.

– Той тип розмалював не всі квартирні двері, – відповів Адамберг.

– Він розмалював усі, крім одних. І так у всіх трьох будинках. Розташування чистих дверей не завжди збігалося. На шостому зліва – у багатоповерхівці Маріз, на третьому справа – на вулиці Пуле, і на четвертому зліва – на вулиці Коленкур. Це не надто вкладається у схему «інтервенції».

Данґлар зосереджено покусував губи.

– Цей натяк на порушення гармонії вказує на те, що це витвір мистецтва, а не просто елемент декору, – мовив він. – Що митець пропонує ідеї для роздумів, а не просто шпалери. Непофарбовані

двері – це елемент, якого бракує, замкова шпарина, незавершеність, випадковість.

– Фальшива випадковість, – підправив Адамберг.

– Митець має сам створювати випадковість.

– Це не митець, – тихо сказав Адамберг. Він припаркувався біля кримінального розшуку, натиснувши на ручне гальмо.

– Чудово, – припустив Данґлар. – І хто ж це?

Адамберг зосередився, міцно тримаючи кермо.

– Тільки не кажіть, будь ласка, «я не знаю», – додав Данґлар.

Адамберг усміхнувся.

– У такому разі я краще промовчу, – сказав він.

Швидким кроком Адамберг повернувся до себе, щоб не пропустити приходу Камілли. Він прийняв душ і вмовився у крісло, аби з півгодинки помріяти, бо Камілла зазвичай пунктуальна. Єдина думка в його голові була про те, що він почувається голим під власним одягом. Так завжди буває, коли він довго не бачить її. Голий під власним одягом – насправді ж нормальний для кожного стан. Цей логічний висновок зовсім не збентежив Адамберґа. Факт лишався фактом: в очікуванні на Каміллу він почувався голим під власним одягом, а на роботі – не почувався. Різниця була абсолютно чіткою, і байдуже – логічна вона чи ні.

IX

У четвер Жос позичив у Дамаса маленький пікап і між трьома випусками новин з тривожним нетерпінням перевіз усі свої пожитки. Знадобилося кілька поїздок, і останнього разу Дамас допоміг йому, коли довелося спускати з сьомого поверху великі речі. Їх виявилось не так уже й багато: морська валіза, обгорнута чорною парусиною і скріплена мідними заклепками, трюмо, на якому намальовано трищоглову шхуну біля причалу, важке крісло ручної роботи, виготовлене великими руками прапрадідуся в ті рідкісні хвилини, коли він забігав додому.

Усю ніч він провів у нагромадженні нових страхів. Декамбре – тобто Ерве Дюкведік – учора наговорив забагато, заправившись шістьма карафками вина. І Жос дуже боявся, чи не прокинеться старий у паніці і не захоче відправити моряка на край світу. Але нічого такого не трапилося, і Декамбре з гідністю пережив цю ситуацію, коли, як завжди, о восьмій тридцять притулився спиною до одвірка з книгою в руці. Якщо він і шкодував, що було дуже навіть імовірно – точніше, якщо він тремтів від жаху, – що вручив свою таємницю в грубі руки незнайомця, то не виказував цього. І якщо голова його була важкою, а це точно, бо Жос почувався так само, то цього старий також жодним чином не виказував. Обличчя його було таким самим зосередженим, як і тоді, коли Жос віддав йому два денних оголошення, які відтепер називалися «химерами».

Моряк віддав йому їх увечері, закінчивши переїзд. Опинившись на самоті у новій кімнаті, він насамперед зняв черевики і шкарпетки, а тоді став босоніж на килим. Його руки вільно звисали, а очі – заплющилися. Саме цю мить обрав Ніколя Ле Ґерн, що народився у Локмар'ї у 1832 році, аби вмотитися на широке ліжко з дерев'яними ніжками і привітатися.

– Привіт, – сказав Жос.

– Добре влаштувався, синку, – мовив старий, умостившись на перині.

– Правда? – перепитав Жос, напіврозплющивши очі.

– Тут тобі краще, ніж там. Я ж казав тобі, що, працюючи Глашатаєм, ти зможеш високо піднятися.

– Ти казав це сім років тому. Ти для цього прийшов?

– Ці повідомлення, – сказав пращур, чухаючи погано голену щоку, – ці химери, як ти їх називаєш, і які потім віддаєш аристократу... Я б на твоєму місці був обережним. У них є щось лихе.

– За це платять, предку, і то добре платять, – відповів Жос, знову взуваючись.

Старий знизав плечима.

– Я б на твоєму місці був обережним.

– Що це означає?

– Це означає те, що означає, Жосе.

Нічого не знаючи про візит Ніколя Ле Ґерна на другий поверх власного будинку, Декамбре працював у своєму маленькому кабінеті на першому поверсі. Цього разу йому здалося, що одне з химерних повідомлень за сьогодні містить у собі ключик, хай і дуже мініатюрний, зате, можливо, визначальний. Текст ранкового повідомлення становив макабричну суміш, яка була продовженням того, що Жос називав «історіями без початку і кінця». Якщо точніше, думав Декамбре, то мова йшла про уривки з середини книги, які брали, відкидаючи початок. Чому? Декамбре знову і знову перечитував уривки, сподіваючись на те, що ці знайомі невловимі фрази розкриють нарешті ім'я свого автора.

У церкві з дружиною, яка не була там місяць чи два (...). Я запитую себе, чи це не завдяки заячій лапці, яку я ношу для захисту від усіх вітрів, бо відтоді нема у мене більше розладу.

Декамбре відклав аркуш, зітхнув і взяв інший, з ключиком:

Et de eis quae significant illud, est ut videas mures et animalia quae habitant sub terra fugere ad superficiem terrae et pati sedar, id est,

commoveri hinc indesicut animalia ebria.

Нижче він записав швидкий переклад зі знаком питання посередині:

І поміж знаків, які передвіщають прихід її, ти побачиш щурів та інших тварин підземних, які вилазитимуть на поверхню і страждатимуть (?), тобто виходитимуть вони з місця того, наче п'яні тварини.

З годину він бився над словом «sedar», яке не було латинським. Він був переконаний, що справа не в помилці переписувача. Той педант настільки ретельний, що він навіть указував трьома крапками всі випущення, які дозволяв собі робити в оригінальних текстах.

І якщо педант написав «sedar», отже там точно саме воно і було, прямісінько посеред тексту розкішною пізньосередньовічною латиною. І коли Декамбре ліз на дерев'яну табуретку, щоб дотягнутися до словника, то заляк на місці.

Арабська. Це слово арабського походження.

Він гарячково повернувся за стіл, поклавши обидві руки на текст, ніби боявся, що той може полетіти геть. Арабська, латина, поєднання. Декамбре швиденько відшукав інші оголошення, в яких ішлося про втечу тварин на поверхню землі, включно з найпершим латиномовним текстом, який Жос зачитував учора і який починався майже так само:

Ти побачиш, як тварини, породжені гниттям, під землею розплодяться, і серед них хробаки, жаби і мухи. А як причина того – підземна, ти побачиш, що рептилії, які в глибинах мешкають, вийдуть на поверхню землі, яйця свої покинуть, а деякі помруть. А якщо причина у повітрі, то те саме трапиться і з птахами.

Записи повторювали одне одного, іноді навіть слово у слово. Різні автори до сімнадцятого століття ялозили одну й ту саму думку, думку, що передавалася з покоління в покоління. Ніби ченці, що впродовж довгих років переписували приписи отців церкви. Отже, корпорація. Елітна, культурна. Але не ченці, ні. Тут не було нічого спільного з релігією.

Декамбре досі сидів і міркував, підперши рукою чоло, коли Лізбет гукнула всіх до столу. Запрошення те лунало у всьому будинку, наче пісня.

Коли Жос спустився в їдальню, то побачив, що всі мешканці пансіону Декамбре вже вмостилися за столом на звичних місцях і витягували серветки з дерев'яних кілець, на кожному з яких був свій візерунок. Він вагався, чи варто приходити на вечерю вже сьогодні – вечеря зовсім не була обов'язковою, якщо з вечора попередити, що будеш відсутнім, – та його охопило незвичне збентеження. Жос звик жити на самоті, їсти на самоті, спати на самоті і розмовляти з самим собою, крім тих випадків, коли він іноді ходив вечеряти до Бертена. За тринадцять років паризького життя у нього були стосунки з трьома жінками – і всі виявилися нетривалими. Але ніколи не наважувався він привести подруг до себе, щоб запропонувати лягти на кинутий на підлогу матрац. Жіночі оселі, нехай навіть найбідніші, завжди видаються гостиннішими, ніж його обшарпаний барліг.

Жос із зусиллям вигнав з голови цю агресивну незграбність, яка виринула з давніх часів минулої юності. Лізбет усміхнулася йому і простягла його особисте дерев'яне кільце з серветкою. Коли Лізбет усміхалася так широко, його охоплювало бажання враз кинутися до неї, ніби він постраждалий у кораблетрощі, що натрапив уночі на скелю. Неймовірну скелю, круглу, гладку і темну, до якої ти палатимеш вічною вдячністю. Це здивувало його. Такий наплив відчуттів у нього був лише до Лізбет і лише коли вона всміхалася. Гості збентежено пробурмотіли Жосу «ласкаво просимо», і моряк сів праворуч від Декамбре. Лізбет сиділа в іншому кутку столу і прислужувала гостям. Ще там сиділи двоє мешканців пансіону, Кастійон з першої кімнати, коваль на пенсії, який першу половину життя працював ілюзіоністом у всіх європейських кабаре, а також Евелін Кюрі з четвертої кімнати, маленька непримітна жіночка до тридцяти років. Її обличчя – добре і старомодне – низько схилилося

над тарілкою. Лізбет повідомила про все Жосу відразу, як він прибув у пансіон.

– Обережно, моряче, – попередила вона його, таємно завівши у ванну кімнату. – Щоб мені без коників. З Кастійоном можна спілкуватися напряду. Це здоровий бугай, що дуже любить усілякі жарти. Часом вони виявляються загрубими, але з ним ви точно не почубитеся. Не хвилюйся, якщо під час вечері він поцупить твого годинника – це сильніше за нього – за десертом він обов'язково поверне його. Щодо десерту, то весь тиждень це фруктове пюре або свіжі фрукти, залежно від сезону, а по неділях – манний пиріг. Тут магазинних напівфабрикатів не пропонують, можеш їсти з заплющеними очима. Але будь обережним з маленькою. Вона вже півтора року тут, у безпеці. Вона втекла з дому, де чоловік її вісім років бив. Вісім років, уявляєш собі? Здається, вона його кохала. Зрештою, вона порозумнішала і одного чарівного вечора прийшла сюди. Але увага, моряче. Чоловік розшукує її по всьому місту, аби прикандичити і повернути до домашнього вогнища. Воно якось не дуже поєднується між собою, але подібні типи так уже влаштовані. Він ладен занапастити її, аби лишень вона не дісталася іншим, ну ти багато пожив, розумієш, як воно. Отже, ти не знаєш імені Евелін Кюрі і ніколи не чув його. Тут ми називаємо її Єва, це ні до чого не зобов'язує. Затямив, моряче? І стався до неї делікатно. Розмовляє вона мало, часто тремтить і червоніє, ніби їй завжди страшно. Поступово вона оклигує, але їй потрібен час. Щодо мене, то ти мене знаєш. Я дівчина хороша, але брудних жартів не стерплю. Це все. Спускайся за стіл, уже час, і краще, щоб ти знав з самого початку – дві пляшки, не більше. У Декабрі є потяг до алкоголю, тож я намагаюся обмежувати його. Якщо комусь хочеться ще, вони йдуть у «Вікінг». Сніданок з сьомої до восьмої, це влаштовує всіх, крім коваля, який прокидається пізніше. Але в кожного свої звички. Отже, я все тобі розповіла. Тепер не плутайся під ногами, я приготую тобі кільце. У мене є з курчатком і з кораблем. Яке хочеш?

– Яке кільце? – запитав Жос.

– Щоб скрутити серветку. До речі, прання щотижня. Білий одяг – у п'ятницю, кольоровий – у вівторок. Якщо не хочеш, щоб твоя білизна пралася разом з ковалевою, за двісті метрів є пральня. Отже, щодо кільця, що тиобираєш?

– Курча, – впевнено відповів Жос.

– Ох, ці чоловіки, – зітхнула Лізбет, виходячи. – Вічно вони хитрують.

Суп, соте з телятини, сири і печені груші. Кастійон говорив сам-один, а Жос обережно не втручався, ніби він розпочинав плавання у незнайомому морі. Маленька Єва їла мовчки і лише один раз підвела голову, щоб попросити у Лізбет хліба. Лізбет їй всміхнулася, і Жоса охопило дивне відчуття, ніби вона також хотіла б кинутися їй в обійми. А може, це йому знову цього захотілося.

За вечерею Декамбре майже не розмовляв. Лізбет підійшла до Жоса, який допомагав прибирати зі столу:

– Коли він такий, то це означає, що він працює і їсть водночас.

І справді, Декамбре підвівся, щойно доїв груші, вибачився перед всіма і повернувся у свій кабінет.

Осяяння зійшло на старого зранку, тільки-но його свідомість прокинулася. Ім'я злетіло з вуст ще до того, як Декамбре встиг розплющити очі, ніби це слово цілу ніч очікувало на його пробудження, згораючи від нетерпіння озвучитися. Декамбре почув, як сам тихо промовив: *Авіценна*.

Піднімаючись, Декамбре багато разів повторював це ім'я, ніби боявся, що воно зникне, коли розвіються сонні марення. Для більшої певності старий навіть записав його на папері: *Авіценна*. А поруч дописав: *Liber canonis. «Канон медицини»*.

Авіценна. Великий Авіценна, перський лікар і філософ, жив на початку XI століття, цитований від Сходу і до Заходу тисячі разів. Латинська редакція, пересипана арабізмами. Тепер він ухопився за ниточку.

Посміхаючись, Декамбре стояв на сходах і чекав на бретонця. Він перейняв його на ходу.

– Ле Ґерне, ви добре спали?

Жос чітко бачив, що щось трапилося. Худе і бліде обличчя Декамбре, зазвичай навіть трохи землисте, ожило, ніби осяяне сонцем. Цинічний і трохи позерський осміх, притаманний Декамбре, сьогодні змінила щира радість.

– Я його розкусив, Ле Ґерне, розкусив.

– Кого?

– Нашого педанта! Я його розкусив, богом клянуся. Відкладіть для мене «химери» за день, я тікаю в бібліотеку.

– Униз, у ваш кабінет?

– Ні, Ле Ґерне. У мене ж не всі книжки є.

– Невже? – вражено відповів Ле Ґерн.

Декамбре накинув пальто на плечі і, затиснувши між ногами портфель, переписав «химерну» ранкову записку:

Після того, як властивості пір року переплуталися, коли зима – спекотна, хоча б мала холодною бути; літо студене, замість спекотного, а осінь і весна так само, бо ця велика неврівноваженість указує на поганий стан зірок, і повітря (...).

Він сховав аркуш, а тоді зачекав ще кілька хвилин, щоби послухати про кораблетрощу дня. За п'ять дев'ять він пірнув у метро.

Х

Цього четверга Адамберг прибув у кримінальний розшук після Данґлара. Траплялося це надзвичайно рідко, тож заступник кинув на нього довгий погляд. Риси обличчя комісара мали пожмаканий вигляд, як у людини, що спала лише кілька годин: з п'ятої до восьмої ранку. Невдовзі він пішов випити кави у найближчий бар.

Камілла, зробив висновок Данґлар. Учора ввечері повернулася Камілла. Данґлар мляво вмикав свій комп'ютер. Він же спав на самоті, як і завжди. Він був негарним: обличчя – позбавлене форми, тіло розширювалося донизу, як розплавлений віск зі свічки... І якщо раз на два роки він міг доторкнутися до жінки, це вже було щастя. Данґлар струсив із себе похмурі думки, які завжди тягнули його до ящика пива, пригадавши осяйні – наче промінчики світла – обличчя своїх п'яťох дітей. Насправді, п'ятий – той, що зі світло-блакитними очима – був не від нього, але дружина залишила йому всіх п'яťох за ціною чотирьох, коли йшла геть. Уже минуло багацько часу – вісім років і тридцять сім днів – відколи Марі, вбравшись у зелений костюм, повернулася до нього спиною, пройшла коридором, відчинила двері, а тоді зачинила їх. Довгі два роки і шість тисяч п'ятсот пляшок пива він не міг викинути цей образ зі своєї голови. Діти – двоє близнюків, двоє близнючок і блакитноокий малий – перетворилися для нього на нав'язливу ідею, на його гавань, на його порятунк. Він тисячі годин витратив на те, щоб нарізати моркву тонко-тонко, відмити всіх чисто-чисто, приготувати бездоганні портфелі, все гарненько випрасувати, віддраїти умивальники до повної дезінфекції. Потім цей абсолютний перфекціонізм поволі згас, повернувши Данґлара, якщо не до нормального, то хоча б до прийнятного стану – кількість випитих пляшок зменшилася до тисячі чотирьохсот за рік. Щоправда, в особливо тяжкі дні до них додавалося ще й біле вино. Але осяйний зв'язок з п'ятьма дітьми нікуди не зник, і це, казав він собі особливо похмурими світанками,

ніхто не міг відібрати в нього. І ніхто, якщо чесно, не мав такого наміру.

Він чекав, сподівався на жінку, яка лишиться в нього і здійснить вчинок, протилежний вчинку Марі: відчинить двері і повільно пройде коридором до нього у жовтому костюмі, але все було марно. Жінки залишалися з ним ненадовго, та й взагалі ці стосунки були непевними. Він навіть не сподівався на таку жінку, як Камілла, ні – її витончений профіль був настільки ніжним і чітким, що він запитував себе, чи то намалювати його треба, чи розцілувати. Він чекав на жінку, на звичайну собі жінку, хай навіть її тіло теж розтікалося донизу, як і його власне. Байдуже.

Данґлар бачив, як Адамберг повернувся, а тоді безшумно зачинив двері до свого кабінету. Він же також зовсім не був красивим, і все ж вечірня зоря належала йому. Ні, тобто він усе ж таки був гарним, але якщо розглянути окремо кожну рису його обличчя, то привабливість, з точки зору логіки, була неможливою. Жодної правильності, жодної гармонії – нічого особливого. Він справляв абсолютно хаотичне враження, але цей хаос якимось чином виявлявся спокусливим, навіть розкішним. Особливо, якщо він загорався якоюсь ідеєю. Данґлар завжди вважав цю випадковість несправедливою. Його власне обличчя, як і Адамбергове, – таке саме довільне поєднання, але результат виявився жалюгідним. А ось Адамберг, без жодного козира в рукаві, примудрився зірвати джек-пот.

Але оскільки Данґлар ще з двох з половиною років любив читати й міркувати, заздрісним він не був. Ще й тому, що в нього були діти. А також тому, що попри хронічне роздратування, йому подобається цей тип – навіть його фізіономія: і великий ніс, і нахабна посмішка. Коли Адамберг запропонував йому перейти разом з ним сюди, у кримінальний розшук, Данґлар ні миті не вагався. Безтурботність Адамберґа, яка, без сумніву, компенсовувала надмірно тривожну і часом вузьколобу діяльність його власного мозку, стала для нього

практично необхідністю. Як і ящик з пивом, вона розслабляла.

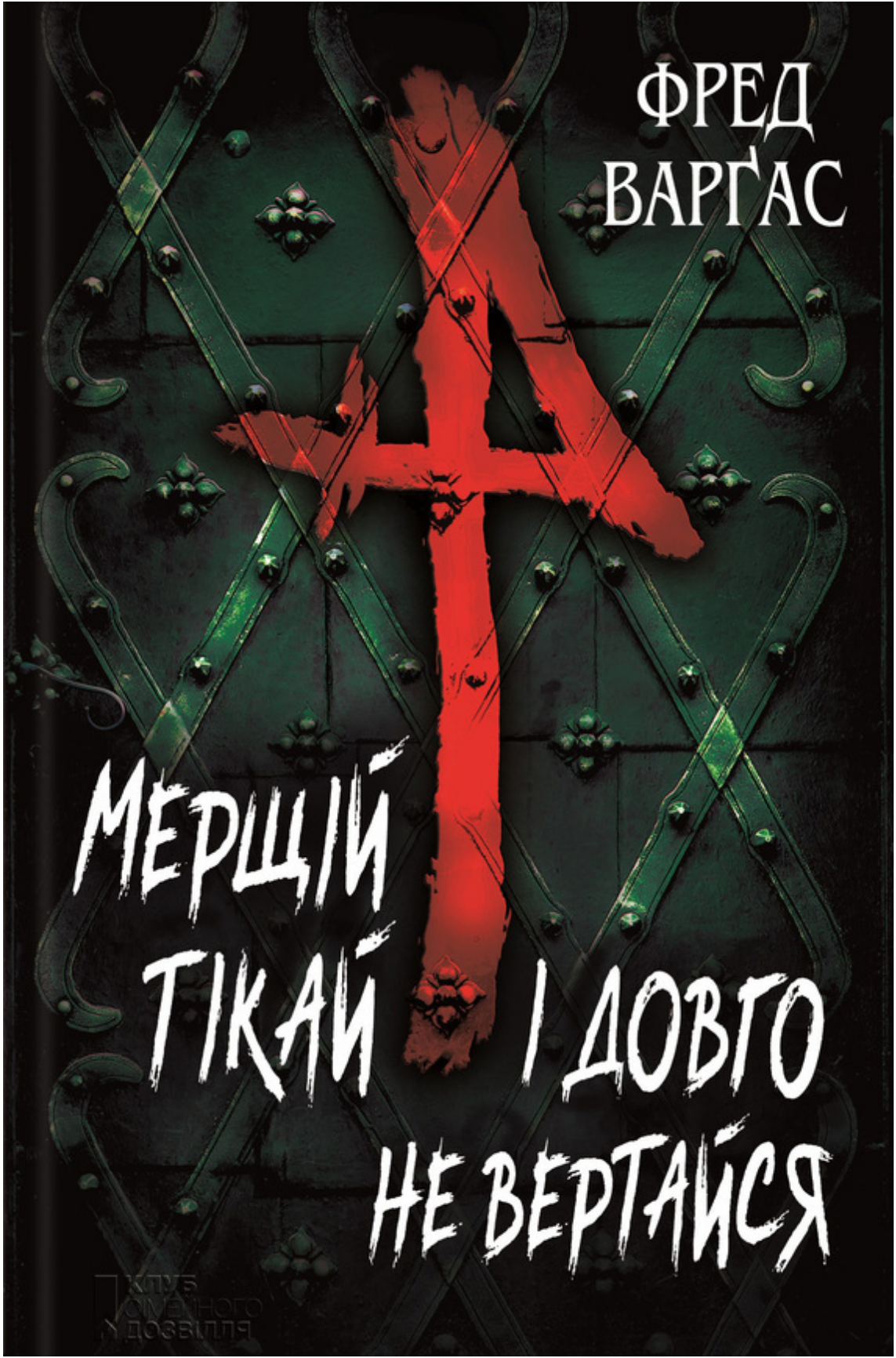
Данґлар поглянув на зачинені двері. Адамберг усе одно займеться цими четвірками, але спробує не дратувати свого заступника. Данґлар забрав руки від клавіатури і трохи стурбовано притулився спиною до стільця. Відучора він запитував себе, чи не став, бува, на хибний шлях. Бо ці перевернуті четвірки... Він їх уже десь бачив. Засинаючи у своєму порожньому ліжку, він дещо пригадав. Це трапилося дуже давно далеко за межами Парижа, ще коли він був звичайнісіньким юнаком, а не лягавим. Оскільки Данґлар не багато подорожував у своєму житті, він спробував відшукати сліди у своїй пам'яті, якщо, звісно, там лишилося щось, окрім стертого на три чверті спогаду.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

ФРЕД
ВАРГАС

МЕРЩІЙ
ТІКАЙ І ДОВГО
НЕ ВЕРТАЙСЯ

КЛУБ
СІМЕЧНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

Примітки

1

Назва корабля перекладається як північно-західний вітер (норд-вест). *(Тут і далі прим. пер.)*

[Повернутися](#)

2

Брест – місто на заході Франції, супрефектура департаменту Фіністер. Це місто можна без перебільшення назвати головними морськими воротами Бретані.

[Повернутися](#)

3

Сен-Назер – місто на заході Франції, розташоване в гирлі річки Луари.

[Повернутися](#)

4

Подвійний булінь – один з основних і найдавніших вузлів загального застосування. Іноді іменується «королем вузлів» за простоту й універсальність.

[Повернутися](#)

5

Пон-л'Аббе – муніципалітет у Франції, в регіоні Бретань, департамент Фіністер.

[Повернутися](#)

6

Гідромель – бретонський медовий напій. У давнину його вважали еліксиром здоров'я і афродизіаком.

[Повернутися](#)

7

Ар Баннур – бретонське слово, що означає «Глашатай».

[Повернутися](#)

8

Фіністер – департамент на заході Франції, один з департаментів регіону Бретань.

[Повернутися](#)

9

Друга французька імперія або Французька імперія – період в історії Франції з 1852 по 1870 рр., коли в результаті було встановлено конституційну монархію на чолі із племінником Наполеона I Луї Наполеоном Бонапартом.

[Повернутися](#)

10

Третя Французька Республіка – конституційний лад Франції, прийнятий 4 вересня 1870 року.

[Повернутися](#)

11

Піп-шоу – заклади, у яких відвідувач може за певну суму подивитися крізь вікно кабінки на роздягнену жінку. Один з різновидів стриптизу.

[Повернутися](#)

12

Шанувальники (*ісп.*).

[Повернутися](#)

13

Петанк – один з різновидів боулзу, метою якого є, стоячи всередині кола (обома ногами торкаючись землі), кинути порожнисті металеві кулі якомога ближче до маленької дерев'яної кулі.

[Повернутися](#)

14

Набережна Орфевр – поліційне управління.

[Повернутися](#)

15

Святий Рох – середньовічний французький святий, високо шанований у католицькій церкві. Вважається одним із захисників від

пошестей і чуми.

[Повернутися](#)

16

Інтервенціонізм – сучасна художня практика соціально заангажованого мистецтва, яка передбачає мистецьке «втручання» в, наприклад, міський ландшафт: встановлення художніх інсталяцій у непристосованих до цього локаціях.

[Повернутися](#)